50 чылга чедир 64 хонук арткан

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1967 ч.
СЕНТЯБРЬ
3
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 209 (6846).

Өртээ 2 көп.

Чүректиң ханызындан чедирген байыр

Эштер Хо Ши Мин, Ле Зуан, Чыонг Тинь болгаш Фам Ван Донг оларга эштер Л. И. Брежнев, Н. В. Подгорный болгаш А. Н. Косыгин телеграмма чоруткаш, Вьетнамның Демократтыг Республиказының догуннап тургустунганының 22 чыл оюнга таварыштыр акы-дуңма вьетнам улуска, Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязынга, ВДР-ның Национал хуралынга, чазаанга база республиканың удуртукчуларының боттарынга СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш бүгү совет улустуң өмүнээзинден чүректиң ханызындан ол телеграммада байыр чедирген.

Вьетнамның ажылчы чоннарының шылгаттынган партиязынга удурткан маадырлыг вьетнам улус бодунуң төрээн чуртунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш ыдыктыг демиселди чорудуп, төлептиг ойтур шавыышкынны америк империализмниң агрессиязынга тавараштырып, социалистиг тургузуушкуннуң оруу-биле бурунгаарлавышаан турар үеде ол алдарлыг байырлал демдеглеттинип турар.

Совет Эвилели бодунуң интернационалчы хүлээлгезин күүсетпишаан, бистиң партиявыстың XXIII съездизиниң чүүлдүг деп көргени болгаш СЭКП ТК-ның оон соңгааргыда болган Пленумнарынга деткээни, вьетнам улустуң демиселин деткииириниң политиказын моон соңгаарда ылап чорудар. ССРЭ ВДР-ниң камгаланыр аргалыын быжыглаарынга, АКШ-тың агрессиязын ойтур шаварынга бүгү талалыг дузаламчыны берип келген болгаш моон соңгаарда бээр, бүгү вьетнам улустуң күзел-бодалдары-биле, 1954 чылдың Женева дугуржулгалары-биле дүгжүп турар база Мурнуу-Чөөн Азияның улустарының айыыл чок чоруунуң, тайбыңның эрге-ажыктарын барымдаалап, вьетнам айтырыгны чогумчалыг шиитпирлээриниң чөптүг үндезини болуп турар ВДР-ниң чазаныӊ туруштарын, Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузунуң программазын деткиири дээш чайгылыш чок демисежир деп, ук телеграммада чугаалаан.

Маадырлыг вьетнам улус социалистиг чурттарның дузаламчызынга, делегейниң депшилгелиг бүгү күштериниң деткимчезинге даянмышаан, бодунуң төрээн чуртунуң хосталгазы, хамаарышпас чоруу болгаш чаңгыс эви дээш демиселге тиилеп үнер деп бүзүрел ол телеграммада илергейлеттинген.

(СЭТА).

БАЙЛАК ДҮЖҮТ ЭРТИНЕЗИ — БАЙЫРЛАЛГА ЧААГАЙ БЕЛЕК

БӨГҮН

«Ажаап алыышкынга «Шынның» мурнакчызы» деп шилчиир түгун Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң хоочун комбайнери, коммунист Александр Чернышёвтуң звенозунга тыпсыр. Оон боду ажаап алыышкын эгелээнден бээр 157 тонна террааны, эштери Борис Долганов — 154 тоннаны, Иван Михальченко — 151 тоннаны бастырган.

Тараа ажаап алыышкынының хүн демдеглели

Ажаап алыышкын түлүк үезинде. Республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының шөлдеринден хүн бүрүде чаа-чаа медээлер кирип турар. Күш-ажылдың организастаашкынын эки тургускаш, техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглап турар, дүжүт ажаап алыышкынында ажылдап турар кижилерниң амыдыралының дугайында ёзулуг сагышты салып турар черлерде онза улуг чедиишкиннерни чедип ап турар. Сибирь манчызын хоорай ресторааннарындан-даа кижи тыппас, ынчаарга «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң хову турлагларында чүгле манчы бар эвес, харын механизаторларның чагыын ёзугаар өске-даа чемнерни кылып турар.

Каа-Хемде «Октябрь 14 чылы» колхозтуң хову турлаглары тараажыларның ийиги бажыңы болу берген. Моон ужурунда, механизаторлар база ында шак барымдаалавайн ажылдап, ажыктыг шак бүрүзүн эң долу ажыглаарын оралдажып, Улуг Октябрьның 50 чыл оюнга алдар кылдыр алган хүлээлгелерин төлептиг күүседиирин кызыдып турар. Социалистиг чарыштың түңнелдерин ында доктаамал кылып турар. Шилчиир кызыл вымпел холдан холче шилчип-ле турар. Ам ол болза ажаап алыышкынның эгезинден бээр 278 гектар тарааны тавычалай кескеш, 150 гектарны бастырган Василий Елисеевтиң холунда турар. Оон дараазында Михаил Семыкин чоруп турар, ооң кескени 259, а бөлүп бастырганы — 102 гектар.

Республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының хой нурууузунда ажаап алыышкын эки чоруп турар. Ооң-биле кады чер-черде чамдык удуртукчулар болгаш тускай эртемниглер ажыл-херекти үениң байдалының негеп турарынга таарыштыр чорутпайн турар чүүл бар. «Бурунгаар» совхозтуң шөлдеринде эки чурум чок. Директор эш Малышев бо үеде ховуда хоойлу эргелиг кол агроном эш Хангаевтиң ролюн кудуладып турар. Тарааны тавычалай-даа, дорт-даа кезип ажаар дугайында агрономнуң айтыышкынын директор орта-ла күш чок болдуруп каан. Ынчангаш жаткаларны ажыглавайн, тарааның шыгы 30 хуу чедип турда-ла, дорт ажаагаш кирипкен.

Юбилейлиг чылдың дүжүдүнүң салым-чолу дээш харыысалганы чамдык механизаторлар база уттуп турар. Комбайнерлер С. Миков, Б. Ондар, И. Владимиров болгаш М. Сыгыр олар кезип тургаш, тарааны черге каггылап, бүдүн сыптарны челдендир артырып каап турганнар. Ажылды мынчаар үрей кылырларны кезедир херек!

Ол-ла ажыл-агыйда ниитиниң чемненилгезиниң айтырыын ам-даа эки шиитпирлевээн. Ында бүгү 80 кижиге чүгле 14 шопулак, 12 аяк, чаңгыс бижек бар. Совхозтуң директору эш Малышев, райпо даргазы эш Тарма силер дүжүт ажаап алыышкынынга канчаар белеткенип турганыңар ол?

Чамдык удуртукчуларда чүгле думчуун боралаңыр чүүл бар. Каа-Хемде «Тиилелге» колхозтуң даргазы эш Евтушенко районнуң ниити херээн сонуургавас. Чүл дээрге, ол колхозта тарааның кол нурууузу ажаап алыр өйүнге ам-даа четпээн. Ындыг турбуже, кожазында ажаап алыышкын кидин чоруп турар ажыл-агыйже техника чорудар дугайында партия райкомунуң болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң айтыышкынын ол күүсетпээн. Мынчангаш 20 комбайн болгаш аңаа онаалган автомашиналар анаа туруп турарлар. Кымга-даа, ооң иштинде бо ээзиг өйде анаа туруп турар механизаторларга-даа ындыг чоруктуң ажыы чок!

Автоажыл-агыйларның буруузу-биле ажаап алыышкын техниказының анаа туруп алыры ам-даа соксаваан. Чижээлээрге, августуң 29-та Каа-Хем районга 41 комбайн анаа ажыл чок турган, чүге дээрге № 1 АТА-ның чолаачылары (удуртукчузу эш Порунин) боттарының туразы-биле чаңгылай бергеш, ол хүн келбейн барган.

Ховунуң ажыл-ишчилери! Ажаап алыышкынга үнелиг үешакты чидирбеңер! Юбилейлиг чылдың дүжүдүн борбак-даа тараа черге кагбайн ажаап алыр кылдыр, ажылды ынчаар организастаңар!

МУРНУКУ ОДУРУГДА

Көк-Тейниң тараа шөлдеринде ажыл хайныккан. Хүннүң-не чээрби ажыг комбайн кызыл-тасты кезип, тараа чүдүрген машиналар Кызылдың тараа дужаар черинче шуужуп турар.

Бо чылын агаар-бойдустуң байдалы элээн шириин, шаптараазынныг турза-даа, Көк-Тейниң механизаторлары юбилейлиг чылда бедик дүжүттү алыр дээш карак кызыл ажылдааннар. Совхоз 900 тонна тарааны күрүнеге дужаар планныг. Улуг Октябрьга күш-ажылчы белек кылдыр пландан ажыр 1100 тоннаны немей дужаар бедиткен хүлээлгени алган.

Көк-тейжилер бо чылын Тывада хамыкты мурнай дүжүт ажаап киргеннерниң бирээзи болган. Олар август 12-ден эгелеп шенелде кестирилгени кылган. Оон чаъстыг хүннер, дүннелер... Аязыр орта кызыл-тасты дорт кезилде-биле ажаап, чаңгыс үш дугаар бригада безин хүнде 170 тонна тарааны күрүне шыгжамырынга дужаап турган.

— Мактаныр чүве-даа чок ийин — деп, бригадир Степан Санников чугаалай-дыр. — Моон соңгаар канчап баар чүве ийик. Бөгүнден эгелээш дорт кезилде-биле ажылдаар аргажок. Кызыл-тас ам-даа шык. Ынчангаш тавычалай кезип, кургадып тургаш ажаар деп шиитпирледивис.

Шынында үш дугаар бригада (совхозта шупту үш трактор-хову бригадазы бар) өскелерден хөйнү кылган. Олар кымны-даа баштай дүжүт ажаалдазынче кирип, бо хүннерге чедир 760 ажыг гектар кызыл-тасты дорт кезилде-биле ажаап, күрүнеге 820 тонна тарааны дужааган. Оон аңгыда 60 гектар хире кызыл-тасты болгаш бүгү чиңге-тарааны, чаңгыс чылдыг сигенерни кестиргеннер.

— Бригаданың техниктиг чепсеглениишкини кандыгыл база кымнар мурнакчы ажылдап турлар? — деп бригадирдан айтырдым.

— Биске он ийи комбайн ажылдаар ужурлуг турган чүве, оларның ийизиниң электен «хоочузу» кирген, багай септээнинден бирээзи чогуур черинге безин четпейн, ара турупкан. Оолдар дөгере кызымак, ажылгыр. Хапизов Николай, коммунист Ооржак Шолбан болгаш өскелер-даа хүнде 138 центнер кызыл-тасты бастырар тургаш, херек кырында 220 центнер чедирип, хүн үлүүн ажыр күүседип келген. Олар Кара-Кожагар эдээниң бышкан дүжүдүн кезип доосканш, шала шык тарааларны тавычалай кезип кирипкен.

Совхоз бир гектардан 9 центнер дүжүттү алыр планныг. Тараажылар Совет эрге-чагырганың бежен харлаарынга уткуштур социалистиг чарышка киржип, гектардан-на 11 центнер тарааны ажаарын хүлээнген.

«Көк-Тей» совхозтуң тараажылары сентябрь 2-ге чедир 1703 тонна кызыл-тасты күрүне шыгжамырынче урган.

М. БАЙЫР-ООЛ.

ЧУРУКТАРДА: мурнакчы комбайнерлер Хапизов Николай (үстүнде) биле Ооржак Шолбан (адаанда солагай талазында); (адаанда оң талазында) П. Иванов, И. Пашкин оларның башкарган комбайннары кезилде уезинде.

Бир хүнде 250 га

Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозта дүжүт ажаап алыышкыны хүн келген тудум-на калбарып турар. Элезинниг-Хову деп черде 250 гектар чиңге-тарааны совхозтуң 13 комбайнерлери август 31-де чаңгыс хүн тавычалай кестирген.

Ол хүн комбайнер бүрүзү кызымак ажылдаан. Оларның иштинден Монгуш Эрес-оол, Калин Донгак, Монгуш Ойдуп-оол, Кувискаал Монгуш олар эң эки ажылдап, ээлчег нормазын 1,5—2 катап ажыр күүсеткеннер. Чиңге-тараа кезип турган бүгү комбайннар Улуг-Ховуда 500 гектар быжа берген арбайны тавычалай кезер дээш, дигин-биле кирипкен.

◆

ЧҮС ЧЭЭРБИ СЕСКИДЕ

Ак-Довурак—Абаза оруунуң тудугжулары Саян сынының эң берге черлеринде ажылдап турар. Олар тайганың база бир километрин чаалап алгаш, орукту узаткан. Мында орук тудуунуң механизастаттынган № 89 колонназы ажылдап турар.

Оруктуң бо берге участогун мастер Александр Ляшков биле Ким Демитовтуң тепсикчилер бригадалары колдап аштаан. Ынчангаш орук тудугжулары 128-ки километрниң кызыгаарында үнген. Оон ыңай байдал улам берге. Тудугжуларның мурнунда чалым хаялар, аргаыяш, малгаш-шалбаалыг ээн тайга. Ынчалзажок эресдидим тудугжулар базым чер бүрүзүн тайгадан чүткүлдүг күш-ажыл-биле чаалап ап турар.

Оруктуң бо участогунда ажылга тепсикчилер Александр Шабанов, Виктор Анцырев, Анатолий Лебединский олар онза шылгарап турар. Чер ажылы кылып турарлардан экскаваторщик Петр Корень, бульдозержи Анатолий Зайцев, «МАЗ-503» автомашина чолаачызы Виктор Шоблиенко олар күш-ажылга чүткүлдүүн көргүзүп турар. Чер тепсикчилери ам Ак-Довурак—Абаза оруунуң 128-ки километринден ыңай тайганы штурмнап кирипкен.

ОРДЕННИГ СОЛУН

Астрахань областың ажылчы чоннарының коммунистиг кижизидилгезиниң, ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң сорулгаларын күүседиринче оларны мобилизастаарының талазы-биле үре-түңнелдиг ажылдааны дээш база бирги дугаарының үнген хүнүнден бээр 50 чыл болган оюнга таварыштыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму ол областың «Волга» солунун Күш-ажылчы Кызыл Тук орден-биле шаңнаан.

(СЭТА).

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕН, ССРЭ-ниң ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДАН, ССРЭ-ниң МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕН

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, шылгараңгай совет чогаалчы, хөй-нийти ажылдакчы, «Улустар аразынга тайбыңны быжыглаары дээш» делегейниң Ленинчи шаңналының лауреады, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының ийи дакпыр лауреады ИЛЬЯ ГРИГОРЬЕВИЧ ЭРЕНБУРГ 1967 чылдың август 31-де, үр аарааның соонда, 77 харлыында мөчээнин СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ханы кажыдал-биле дыңнадып тур.

ӨӨРЕДИЛГЕ—КИЖИЗИДИЛГЕНИҢ ХЕВИРИ

Улуг Октябрьның алдарлыг юбилейин коммунистиг тургузуушкунуң херээнге чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткуур дээш бүгү улустуң демиселинге бистиң аныяктарывыс боттарының төлептиг салыышкынын киириштирбишаан, эртемниң, техниканың чаа чүүлдерин шиңгээдип алыр дээш кажангызындан-даа артык чүткүлдүг өөренип, ажылдап турарлар. Моон-биле чергелештир партияның, комсомолдуң болгаш өске-даа хөй-нийти организацияларының аныяктар кижизидилгезинче кичээнгейи күштелген. «Аныяктар ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылдың дениелин бедидери, утка-шынарын болгаш хевирлерин байыдары партия болгаш комсомол организацияларының эң чугула сорулгазы болур» — деп, СЭКП-ниң XXIII съездизинге отчёт илеткелинде эш Л. И. Брежнев айыткан.

Партия болгаш Совет чазак коммунизм тургузукчузу чаа кижини кижизидери дээш, ону билиглер-биле чепсеглээри дээш ада сагыш салыышкынын хүн бүрү илередип турар. Моон уламындан Тываның комсомол организациязы аныяктарны политчырыдыышкынга болгаш өөредилгениң бүгү хевирлеринге хаара тудкан турарының талазы-биле элээн ажылдарны чорудкан. Эрткен өөредилге чылында комсомолдуң политчырыдыышкын четкизинге, клубтарга, семинарларга 9200 ажыг оолдар, кыстар өөренип эрткен.

Өөредилге чылының дургузунда комсомолчу бөлгүмнерге СЭКП-ниң XXIII, ВЛКСМ-ниң XV съездилериниң материалдарын хандыр өөренип эрткен.

Чаа өөредилге чылында комсомол чырыдыышкынының четчелээшкининче кичээнгейни күштелдирген. ВЛКСМ-ниң Барыын-Хемчик райкому аныяктар өөредилгезинче улуг кичээнгей салган. 1200 кижи өөренир янзы-бүрү 22 бөлгүмнү чаа өөредилге чылының бүдүүзүнде көдээ черлерде четчелеп тургускан. Бо чылын районга ажыттынар 5 кежээки школа чаа өөредилге чылы-биле ажылдап эгелээринге белен.

ВЛКСМ-ниң Улуг-Хем райкому келир өөредилге чылынга уткуштур өөренир аныяктарны четчелеп турар. Районда бот-өөредилге-биле өөренирин күзээн 5—10 класстыгларга 13 кезек черде консультация пункттарын тургускан. Чаа өөредилге чылында районга 23 кезек черге комсомол чырыдыышкынының бөлгүмнери ажылдаар. Комсомолдуң Тес-Хем, Бай-Тайга, Каа-Хем райкомнары аныяктар өөредилгезинче чогуур кичээнгейни салып, чер-черге организас-массалыг ажылдарны база баш бурунгаар чорудуп келген.

Республика типографиязында, «Сүт-Хөл» совхозта, Барыын-Хемчиктиң «Большевик», Улуг-Хемниң «Күш-ажылдың хостуу», Таңдының «Революцияның чалбыжы» колхозтарында комсомол организациялары аныяктар өөредилгезинче улуг кичээнгейни салып турарыбиле чергелештир, күш-ажылдың чаагай чаңчылдарынга аныяктарны кижизидер талазы-биле ажылды база чорудуп турар.

Чер-черде комсомолдуң политчырыдыышкынының четчелээшкини нургулайында дооступ турар. Ынчалзадаа Таңды районда «Тиилелге» совхозта комсомол организациязы (секретары эш Даржаа) чаа өөредилге чылынга уткуштур аныяктар өөредилгезинче кичээнгей салбайн келген. Тываның эң тараалаң улуг ажыл-агыйы — ол совхозта дыка хөй аныяктар ажылдап турбуже, ында партия, комсомол организацияларының аныяктар өөредилгезин чугулалавайн турары дыка четпес. ВЛКСМ-ниң Кызыл хооркому (секретары эш Коновалов) политчырыдыышкынның болгаш аныяктар өөредилгезиниң өске-даа хевирлеринге четчелээшкинни оожум чорудуп турар. Өөредилге чылының эгелээринге чедир санныг хонуктар арткан, ындыг четпестерни дарый эдер херек.

СЭКП Төп Комитеди «Ниитилел эртемнерин улам ыңай хөгжүдер болгаш коммунистиг тургузуушкунга оларның ролюн бедидер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалды хүлээп алган. «Аныяк коммунистерниң болгаш комсомолчуларның идейлиг дадыгыышкынынче, оларны ленинизмниң угаан-бодалынга, совет улустуң революсчу, патриоттуг болгаш күш-ажылчы чаңчылдарынга кижизидеринче онза кичээнгейни салыр» деп ында айыткан. Ынчангаш чаа өөредилге чылында комсомолчуларның болгаш аныяктарның өөредилгезин организастаарда СЭКП ТК-ның бо айтыышкынын удуртулга болдурар ужурлуг бис.

Бо бүгүнү амыдыралга боттандырарда, хамыктың мурнунда, өөредилгениң бүгү хевирлеринге удуртулганы, хыналданы күштелдирер апаар. Мурнуку чылдарның чижектеринден алырга, кичээлдер үзер чорук хаая эвес болуп, харын-даа чамдык черлерге бүдүн өөредилге чылын безин ара каарынга чедип турган. Аныяктар өөредилгезинге тургулаан бүгү четпестер бо өөредилге чылында узуткаттынган турар ужурлуг. Мынчангаш чер-черде партия, комсомол организациялары өөренип турарларга таарымчалыг байдалды тургузуп, бо чугула херекти онза кичээнгейге алыр херек.

Бистиң башкывыс болгаш баштыңчывыс В. И. Ленин социализм чуртунуң аныяктарын «өөренир, өөренир база катап өөренир» деп чагып чораан. Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тудуп турар бо үеде билиглер-биле аныяктарны чепсеглээри чугула сорулгаларның бирээзи болур.

МАШИНАЛАР ШУУШКАН

Августуң сөөлгү хонуктары чаъс-бораң чок, аяс хүннер болзажок, тайгалар баштарында чагган харның соок дынныжы эртен, кежээ кижини шыырныктыра бээр. Ынчангаш республиканың тараажылары юбилейлиг чылдың чаа дүжүдүн чидириг чок ажаап алыр дээш хову шөлдерге чүткүлдүг, чаңгыс демниг ажылдап турарын Кызылдың тараа продуктуларының сайгарылга баазазында кээп турар тараадан көрүп болур. Ук баазаның чанынга келген кижи бүрүзү тарааның шыгын болгаш сортун хынаар лаборатория чанында чаа дүжүттүң тараазын сөөрткен самосвалдарны, бульманнарны болгаш кузовтуг автомашиналарны дораан-на эскерип көрүп каар. Ол болза республикада тараалаң районнар Каа-Хем биле Таңды районнарының колхоз, совхозтарының делгем шөлдеринге өстүрген чаагай дүжүттүң алдын тараазының үзүк-соксаал чок кээп турары ол.

— Хүн келген тудум-на тараа сөөрткен автомашиналар улам-на көвүдеп, бистиң ажылывыс кызыг-чай чок болуп бар чыдар — деп, чаа курс доосканан аныяк лаборант урут Надежда Пугарева чугаалады. Ында лабораторияда ажылдап турар ишчи кижилер дүн-хүн чок, үш ээлчегде ажылдап турарлар. А. Н. Пугарева аныяктарның кежээки школазының 9-ку клазында өөренип турар.

— Дүжүт ажаап алыышкыны эгелээнинден бээр сентябрь 1-ге чедир чаа дүжүттүң 4397 тонна тараазын бистиң сайгарылга баазазы хүлээп алган. Кээп турар тарааларның шыгы 19-тан 27 хуу чедир болуп турар. «Көк-Тей», «Тиилелге» совхозтардан болгаш Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозундан кээп турар тарааларның шыгы эвээш, шынары эки болуп турар — деп, лаборатория эргелекчизи Нина Романовна Резникова чугаалааш, — Сентябрь 5-тен соңгаар тараа сөөрткен автомашиналар моон-даа көвүдээр — дидир.

Автомашиналарның чолаачылары сөөрткен тараазының шыгын хынаткаш, дораан-на деңзиге баарлар. Оон оларны механизастаттынган № 12 складче чорудуптарга, ында ажылдап турар Зоя Никитачук кнопканы базыптарга, электри дүжүрүкчү тараа дүжүрер черде турган машинаның чүъгүн ша-даа чедирбейн чая көдүрүптер, тараа оңгарны куду баткаш, транспортёрну дамчыштыр чоорту арыглакчыны эрткеш, сушилкаже кирип турар.

Зоя Кузьминична Никитачук бо сайгарылга баазазынга ажылдап кирге-ле алды чылдың иүүрүнче бар чыдар. Бо үениң дургузунда ол баазаның кандыг ажылын кылбаан дээр. Кала-даа ажылдадып чорудуптарга Зоя Кузьминична ажылга сундулуг, кызымаа-биле өскелерден онзаланып, кылган ажылының шынары үргүлчү эки болур. Ол чыл бүрүде өртектиг чүүлдер-биле болгаш мактал бижиктер-биле шаңнадып келген. Чүгле тараа баазазының ажылдакчылары ону мактаар эвес, харын тараа сөөртүп келген чолаачылар ооң ажылгыр кежээзин, кылган ажылынга мергежээнин хүндүткел-биле мактаарлар. Юбилейлиг байырлалга чаа-чаа чедиишкиннерлиг ужуражырыңарны күзедивис, Зоя Кузьминична.

7 ажыг тонна тараа сөөрткен 19 — 72 дугаарлыг автомашинаның чолаачызы Виктор Вызовкин № 3 автоажыл-агый черинде мурнакчы чолаачыларның бирээзи. Ынчангаш ону бо түлүктүг кампания үезинде ажаалдаже чорутканы база анаа эвес. Ол Каа-Хем районда «Октябрь 14 чылы» колхозтуң чаа дүжүдүнүң тараазын сөөртүп эккеп турар.

— Колхозтуң тараазы бо чылын чаагай үнген. Тавычалай кестирген тарааларны ам подборщиктиг комбайннар-биле бастырып эгелээн. Оон аңгыда холук чок бышкан кызылтасты дорт ажаай берген. Ынчангаш бо тарааны шуут-ла комбайндан урдуруп алгаш келдим. Далашпааже хоржок, тараа шөлү баазадан херии болганда, комбайннар машиналарны база манай бээр — дээш, чүъгүн дүжүрүптери билек, чолаачы хапты.

Сайгарылга баазазында ажылдап турар күш-ажылчы кижилер колхоз, совхозтардан келген автомашиналарның тараазын саат чок дүжүрүп, Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнга алган хүлээлгелерин эрестиг күүседип турары моон-на илдең болду.

Сайгарылга баазазының тудугжулары алдарлыг юбилейге күш-ажылчы белектерлиг ужуражып турарлар. Бо чылын тудуп эгелээни 3200 тонна тараа урар механизастаттынган складты декабрь 1-де ажыглаалга дужаар тургаш, ону сентябрь 1-де доозупкан. Ам ол складка чаа дүжүттүң тараазын хүлээп ап болур. Чүгле доозарының кырында келген транспортёрну манап турар.

15 муң дөрбелчин метр хемчээлдиг асфальтылаттынган механизастыг шөлдү база чаа кылган. Аңаа 10 ажыг муң тонна тараа хүлээп алдынар. Ынчангаш эрткен чылдыңга бодаарга, сайгарылга баазазы 30—40 муң ажыг тонна тарааны хүлээп алырынга белен.

Баазаның тудугжуларының аразында калбарган социалистиг чарышка П. Евтокимовтуң удурткан бригадазы тергиидеп турар. Ол бригаданың кежигүннери Монгуш Белек, Борис Монгуш олар тудугжуларның чоргааралы болуп, хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип турар.

Сайгарылга баазазында дүн, хүн чок ажылдаар столовая бар. Ында изиг шай, чылыг чем аймаап белеткевейн турарын баазаның ажылдакчылары болгаш чолаачылар хомудап чугаалап турар. Боже Кызылдың чемненилге кичээнгей салып, ажылчыннарның чөптүг негелдезин хандырары чугула.

А. КУМАЯК.

Бедик харыысалгага кижизидер

Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң партия эге организациязы (секретары эш В. Б. Үзек) аныяк коммунистер-биле ажылды элээн экижиткен болгаш бо талазы-биле чамдык ажыктыг дуржулганы чедип алган. Бүгү аныяк коммунистерге тодаргай партийжи даалгаларны берип турар болгаш оларның ол даалгаларны канчаар күүседип турарын үргүлчү хынап турар. Хыналданы оларның-биле тус-тузунда чаңгыстап чугаалажып, айтырып турган-даа азы баш удур планнап алгаш, партияның ниити хуралдарынга, партбюрога чамдык аныяк коммунистерниң партийжи даалгаларны күүседип турарының дугайында илеткелдерин дыңнап, чугааләжырының-даа хевири-биле боттандырып турар. Ооң-биле кады партбюро аныяк коммунистерниң боттарының онаашкан ажылдарынга бедик харысалгалыг болуп, хууда үлегерлиг болган турарынче база улуг кичээнгейни салып турар. Ооң түңнелинде аныяк коммунистерниң хөй кезии онаашкан ажыл-херектеринге кызымаккай, ээ-харысалгалыг болуп, мурнакчыларның одуруунда кирип, партийжи, хөй-ниитичи даалгаларын бедик медерелдии-биле ак сеткилдиг күүседип турарлар.

Эш Ч. К. Багбыштай колхозтуң база бир эң шалыпчы, мурнакчы механизатору болбушаан, хову бригадазының механизаторларының ортузунга агитатор база улусчу дружиначы хүлээлгезин эки күүседип турар. Эш Багбыштай Совет эрге-чагырганың 50 чыл болур алдарлыг юбилейинге күш-ажылчы белек кылдыр бо күзүн 500 га черниң тараазын ажаап алыр деп бедик хүлээлгени бодунга алган болгаш «Сүт-Хөл» совхозтуң мурнакчы механизатору эш Түлүш Шугууну социалистиг чарышка кыйгырган.

Шеми 8 чыл школазының башкызы эш Моңгуш Дөстей-оол өөреникчилеринге быжыг билиглерни берип, оларны коммунистиг ёзуга кижизидериниң херээнге бүгү күжүн салып турар болгаш колхозтуң аныяктарының ортузунга спорт ажылын калбартып чорудар болгаш «Бистиң ленинчи комсомолувус» дээр бөлгүмнүң пропагандизи хүлээлгезин ак сеткилдиг, кызымаккай күүседип турар.

Колхозтуң уруглар яслизиниң эргелекчизи эш Хаян-оол Кара-кыс онаашкан ажылынга ээ-харысалгалыг болбушаан, бодунуң агитатор болгаш суурнуң арыг-шеверин харылаар хүлээлгелерин багай эвес күүседип, ында херээженнер чөвүлелиниң идепкейлиг активчизи болуп турар.

Колхозтуң Даштыг-Тей сүт-барааан фермазының саанчызы, «Хүндүлелдиң демдээ» орденниг эш Анна Ондар колхозтуң шолбаннарының бирээзи болбушаан, ферманың ажылдакчыларының ортузунга агитатор болур хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар. Өске-даа бүгү аныяк коммунистерге партийжи даалгаларны шак мынчаар берип, хынап турар.

Бо чылын колхозтуң бүгү коммунистериниң хуралдарынга партбюронуң ажыл планын ёзугаар чамдык аныяк коммунистерниң партийжи даалгаларны күүседип турарының дугайында илеткелдерин дыңнап, чугаалашкан. Партбюро аныяк коммунистер-биле бир хүннүң семинарын организастап эрттирген. Ол семинарга коммунистерниң коммунизм тургузуушкунунуң херээнге авангардчы ролюнуң дугайында, коммунистерниң эргелериниң болгаш хүлээлгелериниң дугайында, партийжи амыдыралдың ленинчи нормаларын болгаш принциптериниң сагыырының дугайында болгаш бүгү делегей байдалының дугайында лекцияларны кылып берген.

1967 чылдың август айның төнчүзүнде аныяк коммунистерниң хуралын эрттирерин партбюронуң ажыл планында баш удур көрүп киирген. Ол хуралга «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюу» деп СЭКП Төп Комитединиң Тезистериниң ханызы-биле өөрениринин дугайында айтырыгны чугаалашкан. Моон-биле кады партбюронуң аныяк коммунистер-биле ажылында чамдык четпестер база бар. Аныяк коммунистерниң иштинде партийжи чурумну хажыда бээр ийи-чаңгыс кижилер бар болуп турар. СЭКП кежигүнүнге кандидат, колхозтуң сүт сөөртүр машиназының чолаачызы эш К. Куулар чамдыкта ажылынга ээ-харысалга чокталып, арагалап тургаш, чоокта чаа партия хуралынга хемчег алыскан. Чамдык агитаторлар болуп турар аныяк коммунистер соңгуда кампаниязының соонда боттарының участоктарынга кончуг ховар барып турарлар, а лекторлар чон мурнунга лекцияларны, илеткелдерни эвээш кылып турарлар.

Чамдык аныяк коммунистер партия хуралдарынга аназ-ла ыыт чок олуржуп, санал бербейн турарының болгаш ажыл-херээнге эгелекчи инициативазы ховар болуп турарының фактылары бар.

В. САНАА,
СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң инструктору.

Өөрүнчүг дыңнадыглар

Е. Д. Данилова Красноярск крайның Усинский районунуң бир колхозунга он чыл саанчылап ажылдааш, чурттаалгазының аайы-биле бистиң республиканың Таңды районунуң «Элегес» совхозунуң Кулузун сүт-барааан фермазынга саанчылап ажылдай берген. Ам ооң бо ажылга стажы 14 чыл ашкан, бо ферманың эң улуг назылыг саанчызы.

Дуржулгалыг саанчы юбилей чылының чарыжынга идепкейлиг киржип, бо чылдың баштайгы чартыында бодунга быжыглаан инектериниң бирээзинден-не 1143 кг сүттү саап алгаш, республиканың мурнакчы саанчыларының бирээзи адынга төлептиг болуп, малчыннарның республика Наадымынга киришкен.

Бо хүннерде совхозтуң мурнакчы саанчызы Евдокия Данилова инек бүрүзүнден сүт саалдазын база-ла кудулатпайн турар.

Ферманың мурнакчы саанчызы чүгле бодунуң эрге-ажыынга кызыгаарланмайн, аныяк саанчыларга арга-сүмезин чугаалап берип, оларны бергелерге торулбайн дидим, соруккур ажылдаарынга бодунуң үлегер-чижээ-биле өөредип турар.

С. ТАМЧАЙ.

* * *

Улуг Октябрьның юбилейи хүн келген тудум-на улам чоокшулап орар. Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң Хорум-Даг салбырының малчыннары ол юбилейге төлептиг күш-ажылчы чедиишкиннерни бараалгадыр дээш кызымак ажылдап турарлар. Салбырның сүт-барааан фермазының коллективи күрүнеге сүт садарының чартык чыл планын 114 хуу, а чылда 12,2 тонна дүк садарының планын 12 тонна 580 кг кылдыр күүсеткен. Бо ажылдарның талазы-биле саанчылар Зинаида Моңгуш, Намай Чүчүк, хойжулар Ондар Кызыл-оол, Моңгуш Паан-оол, Куулар Сарбаа олар онза кызымак ажылдап турар.

М. СЕВИЛБАА.

* * *

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунга келзиңерзе, хүлүмзүрүп чоруур, чугаакыр аныяк оолду бо-ла көөр силер: ол, колхозтуң кол бухгалтериниң оралакчызы Кара-Сал Доржу-дур. Ол аңаа ийи-ле чыл ажыр ажылдап келзе-даа, онаашкан ажылынга кызымаа, ак сеткилдии-биле колхозчуларның хүндүлелин чаалап алган. Доржу колхозтуң малының учётун шын кылып, төп складтың отчётун шын кылырынга, ажыл-агыйның сан-түң байдалын шын тургузарынга эштеринге эки дузалажып келген. Оон аңгыда, колхозтуң бухгалтериязының ажылдакчылары боттарының кужу-биле колхозка чыл бүрүде мал чеми белеткеп бээри чаңчыл болган. Бо чылын олар 20 тонна мал чемин белеткеп бээр хүлээлгени алгаш, ону күүсеткен. «Ону ажыр күүседир дээш ам-даа бо ажылды үргүлчүлеп турар бис»—деп, колхозтуң кол бухгалтери Моңгуш Күнзең чугаалап турар.

К. Доржу бодунуң билиин бедидип, юристер белеткээр институтка бот-өөредилге-биле өөренип кирерин белеткенип турар.

К. АРАКЧАА.

* * *

Бии-Хем районнуң Сесерлиг эге школазының башкылар, ажылчыннар, өөреникчилер коллективи ында колхозка мал чеми белеткээринге дузалаар дээш 55 кижи составтыг бригаданы тургускан. Ооң бригадиринге кырган колхозчу Матпа Комбуевна Салчакты соңгуп алганнар.

Ол бригада бо хүннерде Калбак-Чыраа, Дыттыг-Арыг ээзимнеринде будук-бүрү баглап, кургадып ажылдап турар. «Тиилелге» колхозтуң баштаар чери ол бригадага бир тергелиг аътты быжыглап берген. Школачылар баглаан будук-бүрүнү сетилер адаанга сөөртүп чедирип, аңаа кургадып турар. Ынчаар кургаткан будук-бүрү изиг хүн караанга ышкаш, саргарып кадып сынмас, өңү ногаан хевээр болур болгаш малга чаагай чыттыг, сүүзүннүг-чымчак болур. Бригада 9500 моондак будук-бүрүнү ынчаар белеткээш, колхозка дужааган.

Бригаданың кежигүннери: херээжен
Норжунма Чолдай, Найдынмай Анчы
Моңге Кара-кыс, Дендип Маады, шко
чылар Валера Найдынмай, Найдынм
Арапчор, Анатолий Дендип, Валя Хуур
кай, Натаща Шагдыр, Зоя Лагба олар о
шалыпкын ажылдап келгеннер. Брига
ның коллективи бо ажылды ам-даа үргү
чүлеп турар.

М. ЮМБУУ

Тюлюш Эрелчинович бодун
узун чуртталгазының иштинде к
ген, билген ужуралдарын аны
тарга тоожуп бээринден чажам
вес. Ону дыңнап олурган: «Кай
ажыл кошкай бергенил, парт
ынаар чорудуп турган-дыр»— д
бодалдар дораан-на сагышка кир
келир. Ол 1928 чылдан бээр пар
кежигүну.

Кандыг ажылдарга чорбаан д
Ийме сумузунуң аныяктар үүрүн
даргазындан эгелээш... бөгүн к
хозтуң дүк дужаар пунктузун
эргелекчизи болгаш ында парт
бөлүүнүң организакчызы.

Октябрьның социалистиг Улуг
волюциязының 50 чыл оюн та
рыштыр дүк дужаар планын аж
күүседиринге Чөөн-Хемчик рай
нуң Ленин аттыг колхозтуң к
гыкчыларының бөзүрелдиин Тюл
Эрелчинович бадыткап турар.

М. СЫГЫР-ООЛ

ЧУРУКТА: Т. Э. Сотпа.

АЪШ-ЧЕМНИ ЧОНГА

Улусчу контрол

Кызыл хоорайның улусчу контроль комитеди найысылалдың аъш-чем садыгларының ажылының дугайында айтырыгны чугаалажып көрген. Ол хуралга хоорайның аъш-чем магазиннериниң, хлеб, сүт заводтарының директорлары, товароведтер, курсадыгның инспекторлары база олурушкан. № 13 аъш-чем магазини (директору эш Магкаров), он беш дугаар (директору эш Лапшаков) он тос дугаар (директору эш Еремцова) магазиннер эки ажылдап, бараннарның ассортиментизин баазада бар бараннарның шаа-биле эккеп, делгеп садыглап турар. Инек, хой эъди, макароннуг кылыглар, хлеб, кондитер кылыглар аймаа, ногаалар болгаш өске-даа чем аймаа бар. Бо садыгларда саналдар болгаш хомудалдар дептерлеринге хереглекчилерниң хөй кезии өөрүшкүзүн илереткен, а бараннар сугар дузалал шыгжамыр черлери, складтары тар-даа болза, арыг-шевер байдалда, садыгжыларының хөй кезии хереглекчилерге ээлдек-эвилең ажылдап турарын ук хуралга демдеглээн.

Найысылалда сес бот-орулга-чарылгалыг магазиннер ажылдап турза-даа, чурттакчы чонну чедир хандырбайн турар. Бараан, аъш-чем аймаа баазада четчир санныг чытса-даа, оларны садыгларже кииирбейн турар. Ол дээрге чамдык садыгжыларның онаашкан ажыл-херээнге ээ-харысалга чок чоруун тодаргай херечилеп турар. Херек кырында садыг баазазында хереглекчилерге эргежок чугула чигир, далган, дус, эът, консерва аймаа, колбаса кылыглары болгаш өске-даа чүүлдер бар болуп турар. Бо бүгү чүүлдерни магазиннерге чамдыкта эккеп турза-даа, хөй үзүктелиишкинни болдуруп турарын садып алыкчыларның негелде, хомудалдарындан бо-ла дыңнап болур.

Кызыл хоорайның күүсекчи комитединиң шиитпирин ёзугаар ногаа аймаан он беш кезек черге садар деп доктааткан турбуже, чүгле 4-ле кезек черде садыглап турар. Чижээ, картофель болгаш ногаа аймаан Улуг-Хемниң ол чарында тууйбу заводунда, № 3 АТА-да сатпайн турар. Яслилерни, садиктерни болгаш өске-даа уруглар албан черлерин 24 дугаарлыг магазин (эргелекчизи эш Ветошкин) хандырар ужурлуг. Ынчалза-даа чамдык продуктуларны үндүрбейн турар. Складта яблоко хөй-даа болза, чүгле чаңгыс тонна хирени уругларга чедирген.

Каа-Хем суурнуң магазиннеринде капуста, картофель болгаш ногаа аймаан эвээш хемчээлдиг садып турарын демдеглээн. 39 дугаар школа-интернатта продуктулар чедишпес, ооң ассортиментизи эвээш, а 44 дугаар магазинде байдал база ындыг.

Кызылдың аъш-чем садыгларының арыг-шевер байдалы четпес. Чижээлээрге, 32 дугаар төп хлеб магазининде бо талазы-биле байдал четпес. Магазинниң ханалары хирлиг, куруг хааржактарны, шоодайларны үй-балай октагылапкан. Оон аңгыда садып алыкчыларга үүрмек аъш-чем аймаан чедир деңзилеп бербейн баар таварылга кайы хөй. Төп сүт садыының санитар
байдалы ол садыгдан дээр
вес.

Магазин бүрүзүнде хом
дептерлери бар. Ажылчы
нуң аңаа бижээн хомудал
налдарынче кичээнгей са
чоруктар база илеретти
турар. 40 болгаш 11 дугаа
садыгларда бо чорук хөй.

Найысылалдың садыгл
ның коллективтери аж
бар четпестерни эдер тал
биле боттуг хемчеглерни
юбилейлиг чылда алган
циалистиг хүлээлгелерин
тала-биле төлептиг күү
рин комитет негээн.

Д. ЕНДА

ЭЭРБЕКТИҢ МАЛЧЫННАРЫ

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» кодээ ажыл-агый артелиниң Ээрбек участогунуң малчыннары сиген кезилдезин болгаш силостаашкынны организастыг чорудуп турарлар. № 1 бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригаданың кадарчылары сезен ажыг гектар черниң сигенин кезип сараатап алган.

Бригаданың хойжулары тус-тузунда юбилейлиг чылда 8—10 тонна чедир сигенни кезип белеткеп алырын хүлээнгеннер. Кадарчыларның хөй нуруузу социалистиг чарышка алган хүлээлгелерин ам күүседипкен, сиген кезилдезин үргүлчүлеп турарлар. К. Сарыг-оол, Х. Биче-оол, Т. Лакпа болгаш өскелер-даа 8—8 тонна сигенни кезип алган, ам-даа 5—5 тоннаны белеткээр сорулга салып алганнар.

Участокта силос салыр ажыл база чоруп турар. 910 тонна силос салдынган, ам-даа 1500 тоннаны белеткээр.

Н. ЛАКПА.

АНЫЯКТАР БРИГАДАЗЫ

«Чыраа-Бажы» совхозтуң Чыргакы салбырында Борис Кууларга удурткан аныяктарның № 2 хойжу бригадазының кежигүннери Борбак-Талда суггаттыг сиген шөлүн август 15-тен эгелеп кезип кирген. Бо эрткен каш хонуктарда бригада кылза чогуур 150 тонна сигенниң 100 ажыг тонназын сараатаан.

Ховалыг Кен-оолдуң звенозу 10 хол кадырлыг шалыпкын ажылдап турар. Звенода сиген кезикчилери О. Сады, К. Ак-оол, К. Алдын-оол олар хүнде 0,25—0,35 ганы кезип, нормазын 110—125 хуу күүседип турарлар.

Сигенчилерге Чыргакы сес
школазының өөреникчилери С.
бей-оол, С. Шактар, Х. Базыр-оо
ажылдап, макталды чедип алган

Аныяктарның хойжу брига
ның хойжулары арткан сиген
хүлээлгезин чоокку хүннерде
каш. Октябрьның социалистиг
революциязының 50 чыл оюнга
лентиг ужуражыр дээш кыштаг
кынга белеткелди чорудуп турар.

О. СА

АҢГЫЛАП АЖААРЫНЫҢ АЖЫКТЫЫ ЧҮДЕЛ?

Агрономнуң сүмез

Дүжүт ажаап алыышкынынга эң чугула сорулга—тарааның чидириин болдурбазы болур. Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалы турда, чамдык чылдарда дүжүтке чидириг 20—25 хуу чеде бергилээр. Чидириг болза тарааның деңэвес быжарындан болгаш чогуур өйүнде ажаваанындан болур.

Тарааның дески бышпаанындан, хенчелеп үнген тараа барындан база бок үнүштер бар болганындан тарааны улуг шөлдерге шыгы хөй турда кезер ужур база таваржыр. Шыгы хөй тарааны ажаарга, кезиишкин үезинде-даа, оон соонда ону арыглап, кургадып-даа турда чидириг хөй болур, комбайннарның бүдүрүкчүлүү кудулаар, ынчангаш оортан ажаап алыышкын саадаар.

Мурнакчы ажыл-агыйларның хөй чылдарда дуржулгазының көргүзүп турарындан алырга, аңгылап ажаап алыышкын хуусааны дыка кызырып, тарааның чидириин эвээжедир. Ынчаарга ажыл-агыйларның чамдык удуртукчулары, агрономнар аңгылап ажаарының ажыктыын чедир үнелевейн, үндезин чок «камналга» дээш туруп бээр чүүл бар. Олар чижээ-биле мынча дижир: «комбайн-биле дорт ажаап кирипттерге, кеспишаан, бастырбышаан баар, ол эки, ынчаарга тарааның шыгы хөй болур болза, ону сайгарылга баазазынга дужаап болур, аңаа кургадып каар». Ынчангаш чамдыкта шыгы 35 хуу чедип турар тарааны дужаай бергилээр.

Мынчангаш маңаа хөй сугну сөөртүрү кымга ажыктыг чүвел, ол хөй шыктыг тарааны 16—17 хууга чедир кургадырынга чеже күш үнер ийик?—деп айтырар апаар. Аңгылап ажааганының база дорт ажааганының соонда саваңның шынары кандыг болурун көрээли. Аңгылап ажааган соонда саваңның мал чеминге ажыктыы дорт ажааганының саваңындан дыка шынарлыг болур.

Аңгылап ажаап алыышкын болза тараа кезиишкиниң 8—14 хонук бурунгаар эгелээр арганы бээр, ынчангаш ажаап алыышкынның хуусаазы база дыка кызырлыр, чидириг эвээжээр. Аңгылап ажааганда гектардан-на 2-ден эвээш эвес центнер тарааны ажыр ап болур дээрзин эртем болгаш практика бадыткаан.

Аңгылап ажаап алганда, тарааның шыгы эвээш болуру-биле бастырыышкынның байдалын экижидер, тарааны арыглаар, кургадыр талазы-биле үени болгаш ажылдың хемчээлин кызырар, үрезинниң дүжүткүр шынарын бедидер, ооң үнер шынары бедик болгаш шыдамыккай болур.

Аңгылап ажаарының чорудулгазы ийи кезекке үзүлген — тавычалай кезери болгаш ооң соонда бөлүп бастырары. Бо ийи чорудулгага комбайн бүрүзүнүң бүдүрүкчүлүү дорт ажаап турганындан бедик болур, ооң-биле кады аңгылап ажааган тарааны бастырып турда, тавыча кургаг болганда, машиналарның бүдүрүкчүлүүн ол база бедидер. Оон ыңай, ажаап алыышкынның бүгү чорудулгазында ооң ажылдап кылыышкынынга акша-хөреңги чарыгдалынга камналга улуг болур.

Көк-тарааны, кызыл-тасты, суланы, арбайны, чиңге-тарааны, кырлыг-караны, горчицаны, чочак-тарааны база мал чеми сигеннериниң үрезинге тарааның аңгылап ажаап болур. Аңгылап ажаап алыышкынны чорудуп тургаш, утпас ужурлуг чүвелер чүл?

ЖВН-6 жаткаларны чогуур өйүнде, четчири-биле белеткеп алыр; шөлдерни чажыышкынга эки белеткээр, чүл дээрге чазын ону дески болдурар, чажыышкын соонда шөлдү ыяап-ла диштерлиг каток-биле дескилээр; кезип кириишкинге озалдавас; деңэвес бышкан, хенчелеп үнген тараа көвүдээн шөлдерниң тараазын бирги ээлчегде кезер; ужуп чыдыптар хире тарааны аңгылап ажаар; үрезин участоктарын база чаагай тараалыг черлерни аңгылап ажаар; тарааның шыгы 40 хуудан ашпас, быштак чемниг болу бергенде ынчаар ажаар.

Суланы, арбайны 35 хуудан бедик эвес шык турда кезер, а чиңге-тарааны 70—75 хуу чедир быжа бергенде аңгылап ажаар. Аңгылап ажаап алыышкынны августа болгаш сентябрьның баштайгы чартыында чорудар, ол үеде агаарның температуразы чылыг, шык эвээш болур, ынчангаш тавычалар дүрген кургаар.

Тарааны тавычалай кескенде, кезиишкин биле бөлүп бастырарының аразын узадып болбас, подборщиктерлиг комбайннарның санын көвүдедир херек. Хову болгаш арга-ховулуг черлерге ЖВН-6 жатка бирээ турда, подборщик 2 турар ужурлуг, а тайга эдээ черлерге ол саннар 1:3 болур.

Аяс хүннер турда, тавычалай кезери биле бөлүп бастырарының аразы 4—5 хүнден ашпас ужурлуг. Чаашкын болуп турда тарааны тавычалай кескен херээ чок, чүге дээрге ооң соонда тараа тавычага чыткаш-даа өзүп чыдар болур.

Тарааны кезериниң бедии дүжүттүң сывының бедииинден, дүжүттүң кандызындан болгаш чажып тарааның сырыйындан хамааржыр. Практиканың көргүзүп турарындан алырга, чазын чашкан кызыл-тастың дүжүткүрү гектарга онаалтыр 15—20 центнер, сывының бедии 80—100 см турда, тарааны кезериниң бедии 15—20 см болур, шык улуг болза, ол бедик—22 см чедер.

Тарааның сывын узун кылдыр кескен херээ чок, чүге дээрге ооң сывы ээлгеш тараа багай кестинер, ынчаарда тавыча үр кургаар, чаашкын болганда тараа өзүп эгелээр. Чаашкын эвээш болур болгаш тавычалар эки кургаар ховулуг районнарга тарааның бедиин 12—15 см чедир кылдыр кезип болур. Ынчаарга тарааны чажып тарааны кончуг сырый болза, 20—25 см бедик кылдыр кезип болур.

Тараа кончуг чаагай үнгенде кезиишкинге жатка долузу-биле алырга, тавычаның ооргазы улгады бээр, ынчангаш ол үр кургаар дээрзин бодаар херек. Моон ужурунда дүжүт гектарга 25 центнер болур турда, жатканың алырын үштүң ийи кезии чедир кызырып алыры ажыктыг.

Тараа культураларын дорт ажаар чорукту тараа долузу-биле быжа бергенде чорудар, ынчаар ажаап кирипкенде, бо арганың ажыктыг чүүлдерин долузу-биле ажыглаар чорук чугула.

«Сукпак» совхозка каш чылдар дургузунда аңгылап ажаап алыышкынны чорудуп келген. 1966 чылда бүгү тарааны аңгылап ажааган бис. Ооң түңнели — тарааның шынары бедик болгаш шыгы 15 хуудан ашпас тургулаан (норма 16—17 хуу болгай). Оон аңгыда ажыл-агый акша-хөреңги талазы-биле база камналгалыг болган, ажаап алыышкынны
публиканың өске ажыл-агыйла
дан мурнап дооскаш, өске а
агыйларга дузалажып турган.

Бо чылын бистиң совхоз тара
хөй нуруузун аңгылап ажа
планнаан болгаш ам тавычала
зип кирипкен бис. Бо чылын
гектар тараа ажаар бис, ола
иштинден август 31-ге чедир
гектарны кескен, а бастырганы
гектар. Ажаап алыышкынның а
чын планын ёзугаар комбайнна
звенода 3 комбайнныг бөлүк а
биле ажылдаар, ол чүл дээрге
комбайн тавычалай кезип т
ийи комбайн бөлүп бастырар.
чангаш ажаап алыышкынны
тябрьның 25-ке чедир доозар б
турар бис.

Эрткен чылын, чижээлээрге,
зыл-тасты бир гектардан-на 9
нерни алган бис, бо чылын 12
нер болуп турар-дыр. Мынча
юбилейлиг чылдың чаагай дүж
кыска хуусаада, бедик шына
кылдыр ажаап алыр дээш, сукпа
лар бүгү күжүн бээрлер.

А. ВОХМ
«Сукпак» совхозтуң кол агр

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга чедиишкиннерлиг болганы, Соңгу чүктүң нефть, газ байлактыг черлерин ажыглалга киирип алганы дээш Тюмень область чоокта чаа Ленин ордени-биле шаңнаткан.

ССРЭ-ниң эң улуг Тюмень облазын чон күш-ажылчы шылгаралдыг чер деп турар. Ында нефть-газ байлактыг эң улуг можу ажыттынган, күчүлүг нефть, газ үлетпүрүн тургузуп турар.

ЧУРУКТА: областың соңгу талазында аэродромда.

Фото И. САПОЖНИКОВТУУ. СЭТА-ның фотохрониказы.

Аныяктар юбилейге

Адаларның болгаш аваларның аныяк салгалга чаалап база тургузуп берген аас-кежии—Совет эрге-чагырганың бежен чыл юбилейинге боттарының салыышкынын киирер дээш, Бай-Тайга районда «Кара-Хөл» колхозтуң комсомолчулары болгаш аныяктары кызымак ажылдап турар.

Бистиң хоочун кижилеривис «Кара-Хөлдүң аныяктары идепкейлиг улус» дижир. Ол бедик үнелелди шынзылар дээш, комсомолчулар болгаш аныяктар колхоз бүдүрүлгезиниң бүгү адырларында, культура албан черлеринде, улус өөредилгезинде болгаш өске-даа черлерде ажылдап турарлар.

Төрээн колхозунуң, суурларының өзүлде-хөгжүлдези дээш аныяктарның демисели ажыл-агыйның экономиказын быжыглаарынга улуг дөгүм болуп турар. Артель чыл санында күрүне мурнунга хүлээлгелерин күүседип келген. Бо юбилейлиг чылдың бирги чартыында планныг даалгаларын шуптузун ажыр күүсеткен. Ында аныяктарның юбилейге бараалгаткан улуг-хуузу эвээш эвес.

Комсомолчу саанчылар Долзанмаа Хертек, Серекмаа Хертек, Малина Күжүгет олар бо байырлал болур чылда колхозтуң бүгү саанчыларының мурнуку одуруунда чоруп, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип турарлар. Малина Күжүгетти бистиң республиканың хөй-хөй кижилери бот-тывынгыр талантылыг ыраажы деп эки билир. Бо чылын ол бот-тывынгыр уран чүүлдүң Новосибирскиге болган зона көрүлдезинге киришкен. Ооң ырызын Москва радиозу бүгү чуртка база дамчыткан.

Бисте чер ажылы, машина-техника эвээш-даа бол, бодунуң мергежилинге хандыкшылдыг, үлгүр нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар аныяктар — трактористер Х. Адыг-оол, Х. Достай-оол, чолаачы Маадыр-оол ышкаштар эвээш эвес. Олар тарылганы шынарлыг чорударынга, берге оруктуг черге чүъктерни дүрген чедиреринге үргүлчү дузалап турар идегелдиг механизаторлар.

Найыралдыг өг-бүле, аныяк малчыннар К. Манчын-оол биле Хертек Александра олар колхозтуң мурнакчы малчыннарының санында кирип турар. Олар бо юбилейлиг чылда төрүүр чүс баш өшкүге онаалтыр 92 анайны камгалап албышаан, бир өшкүге онаалтыр 560 грамм дүк-чөөктү кыргып алган.

Колхозтуң төвү-даа, фермалары-даа чыл санында чаа тудуглар-биле немежип турар. Бо чылын чаа тудуг эң арбын болган. Мында комсомолчуларның, аныяктарның киржилгези база бар. Аныяк тудугжулар Х. Чамбаа, Х. Чадан-оол, С. Чылбак олар хүн бүрүнүң нормазын 120—125 хуудан кудулатпайн келген. Бо чылын колдуунда аныяктарның күжү-биле ногаан театрлыг стадионну тудуп алдывыс. Аңаа комсомолчу аныяктар Х. Сереков, Х. Долгар-оол, Х. Борбак-оол, Х. Марат болгаш өскелерниң-даа эрес, шалып ажылдаанын мактавас арга чок.

Бистиң аныяктарывыс чүгле ажыл-ишке идепкей, сонуургалдыг эвес, харын боттарының хостуг үезинде хөй-ниити ажылдарынга киржип, дыштанылгазын чөп эрттирер дээш база оралдажып турар. Бо талазы-биле бир эки чүүлүвүс бот-тывынгыр уран чүүл. Районга болган көрүлдеге бирги черни алдывыс. Оон аңгыда бистиң бот-тывынгыр артистеривис кыштың соок үезинде безин ыраккы одарлар — Сукпакта, Кара-Хөл бажында малчыннарга, фермаларга концерт көргүзүп барып турар. Школа башкыларының кужу-биле «Кожалар» деп шиини белеткээш, төп суурнуң чонунга көргүскен. Аныяктарда Ш. Хертек, Х. Севеш, Х. Марат, башкылардан Х. Серенмаа, С. Дадар-оол, И. Докпаш дээш, бот-тывынгыр уран чүүлге идепкейлиг, талантылыг кижилерни хөйнү адап болур.

Колхоз мал ажылдыг. Ам
сиген кезилдези чоруп тур
Аныяктар ында калбаа-биле
жип, шефтээшкиннерге барып
рар. Тус-тус фермаларда, брига
ларда сиген кесчип турар аны
тардан аңгыда, мал чеми бел
кээриниң тускай комсомолчу-а
яктар звенозун 17 кижилиг
дыр тургускан бис, олар үргү
ажылдап турар.

Бистиң ажылывыста четпе
ам-даа хөй дээрзин чугаалаар
рек. Лекция, беседа эвээш, к
турлуг дыштанылганы таары
лыг организаставайн турар
Аныяктар ортузунда кижизи
ге ажылы ам-даа чавыс деңне
Моон ужурунда ажыл-херекке
рысалга чок, хөй-ниитиниң
рум-чурумун үрей бээр аныяк
жилер база бар болуп турар.

Улуг Октябрьның алдарлыг
чыл оюн чедиишкиннинг ажыл-
биле, төлептиг аажы-чаң-б
идей-политиктиг бедик деңн
уткуур дээш, Кара-Хөлдүң ко
молчулары, аныяктары к
ниишкинниг ажылдааш, боттар
га алган социалистиг хүлээлг
рин күүседир дээш бүгү ку
салыр.

И. ХЕРТЕК
колхозта комсомол организа
циязының секретары

ШУУШКАН ЧИНЧИЛЕР-ЛЕ

Агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок болганындан сиген белеткели-биле тараа ажаап алыышкынны дыка хөй районнарда капсырлажы берген. Таңды районнуң чамдык ажыл-агыйларынга база-ла ындыг. Ынчалзажок бо чугула кампанияларже бүгү күштү мобилизастап, агаарның байдалын көрүп тургаш, сиген болгаш тараа кезилдезин ээлчештир чорудуп турар черлерде ажылдың темпизи чаңгыс-даа хүн кошкавайн турар.

Республиканың эң тараалаң кур чер совхозунуң ажылчыннары кааң хүннерни дүжүт ажаап алыышкынынга ажыглап, борацнап чаай бээрге мал чемиң белеткелин чорудуп турар.

Августуң соолгу хүннериниң бирээзи. Ийи хүн улаштырып келген чаашкын аяскан-даа болза, сооксумаар. «Тиилелге» совхозтуң төп суурунуң бетинде силос салган кижилерге чоокшулап келдивис. Чоорту дөңнелип үне берген силостуң кырында үш тракторнуң ийизи оваалы ол, бо талаларындан сүстүндүр баскан, а күштүг «С-100» келген машиналарның соондан төрепчилээш, силостуң кырынче үндүр сөөрткен тур. Силос сөөрткен ЗИЛ-дерниң кээп турары кызыгкыйыг чок.

— Кызылдың № 1 АТА-зындан мобилизацияга чоруткан машиналарывыс-тыр. Эр-хейлер! Кээп турар машиналарны көрүңерден, шуушкан чинчилер-ле! — деп, бистиң кады чораанывыс «Тываның автоорук транс» бүдүрүлге каттыжыышкынының инженери эш Иконников магадап чугаалады.

Оваалаттынган силостуң чанында аныяк уруг чолаачыларның сөөртүп келген силозун даңзылап, оларга нарядты бижээн олур. Мал чеми белеткеп турар бригаданың учётчиги Арана Ховалыгның ажылы база-ла чай чок, чолаачыларның кылган рейс бүрүзүн даңзылаар болгай. Чеже хире силос салдынганын база мобилизацияга келген чолаачыларның канчаар ажылдап турарын Ховалыгдан сонуургап айтырарывыска:

— Ийи муң ажыг тонна силосту салган. Чолаачыларның ажылдап турары эки. Мында трактористтерден аңгыда, колдуувда шефтеп келген улус-ла болгай бис, чамдыктарывыс эки-тура-биле келген — диди.

Шынавыла хандыр чугаалажы бээривиске, силос салыышкынында Кызылдың чолаачылары болгаш сургуулдар колдап ажылдап турар болду. Учётчик Арана Ховалыг Омскиниң күш-культура институдунуң үшкү курузунуң студентизи.

— Тос айның ортан үезинге чедир ажылдааш, өөренип чоруптар мен — деп Ховалыг чугаалады.

Ол аразында совхозта барган автобригаданың бригадири Степан Тихонович Абрамов база чедип келди. Эрткен айның 17-де совхозта келген автоколоннаның машиналарын он-он кылдыр үскеш, ону удуртуп баштап чоруур бригадирлерни чолаачыларның иштинден томуйлаан. Коммунист эш Абрамовка удурткан бо бригаданың чолаачылары келген хүнүнден эгелээш чаңгыс-даа хүн үзүктел чок бир демниг ажылдап келген. Кааң хүннерде комбайннардан тараа сөөртүп, агаар бойдустуң байдалы баксырай бээрге мал чеминиң белеткелинге ажылдап тургаш, совхозтуң белеткезе чогуур силозунуң хөй кезиин сөөрткеннер.

— Бистиң бригадавыстан кымны эки, кымны кошкак ажылдап турар дээр боор. Бир деңге-ле хөделип турар улус бис. Кежээ келгеш санап көөрге 1—2 рейс карышкактыг болур. Чежени силостаанывысты зоотехнигивис билир кижи — дээш, силос сөөрткен машинадан дүшкен херээжен кижини кыйгыра берди:

— Валентина Ивановна! Бөгүнге чедир чежени сөөрткенивисти санай каапкаш, дүштеп алыр бис бе?

Совхозтуң бода мал талазы-биле зоотехниги эш Гончарова блокнодун уштуп алгаш, санаан-даа чүве чок дораан тайылбырлай берди.

— Төп ферма чоогунда ийи кезек кылдыр 2800 тоннаны салдывыс, мында муң тонна чоокшулай берген, даарта бо участокту төндүр кезиптерге база чүс тонна немежир. Бода малга 3700 тонна силосту белеткээр планнывыс бис. Ол ам бегзин ажыр күүсеттинген-дир — дээш, бисти долгандыр чыглып келген чолаачыларны эргий көрүп:

— Кыжын ижер сүдүңерни белеткеп алган улус тур силер ийин, чолаачылар — деп, баштактанды.

— Зоотехниктиң чугаазы шын. Бо силос-биле инектерни азырап тургаш, совхозтуң саанчыларының сагган сүдү Кызылга келир-ле болгай — деп, мобилизацияга келген чолаачыларның бирээзи коммунист эш А. Байыр-оол немеп кагды.

Чолаачыларның хүнде ажыл нормазын канчаар күүседип турарының дугайында санаашкынны зоотехник-биле бригадир база кылдылар. Бир машинаның хүнде нормазы 7 км черге 40 тонна чүъкту сөөртүр. Ынчаарга силос кезип турар черден маңаа чедир 4 км. Машинаның хүнде кылган рейстерин ооң тонназынга көвүдедип тургаш үндүрерге хүннүң нормазы 115 хуу күүсеттинип турар болду. Кижи бүрүзүнүң холга алыр төлевири база-ла санаттынды.

Бо бүгүнү чолаачыларга болгаш силос салыышкынында ажылдап турар кижилерге тайылбырлап бергеш, зоотехник Валентина Ивановна Гончарова:

— Бисте келген чолаачылар хөй үүлени бүдүрүп, улуг дузаны көргүзүп турлар. Оларның эки ажылдап турарынга бистиң улуу-биле өөрүп четтиргенивисти Кызылдың удуртур албан, организация черлеринге, чолаачыларның келген организациязының даргаларынга дыңнадып көрүңер — деп чугаалады.

Дүъш соонда дедир чорупп ора база-ла демги бригадавыстың чоогу-биле эрттивис. Кедээниң тараажыларынга дузалажыры-биле келген коммунист эш Абрамовка удурткан бригаданың чолаачылары хүндүскү ышкаш изиг түлүк ажылдаан турлар. 4 километр черде удур, дедир шуушкан машиналарның бараанын көөрге мунгаш хендирде дизип каан чинчилерни шууткансыг.

С. МААДЫ,
«Шынның» тускай корр.

Кескен сиген, салган сараат

Комсомол райкомунуң чиик машиназы эртези кончуг Улуг-Хем унунда паромга хап келгеш, үш-дөрт удаа медээлепкен. ВЛКСМ-ниң Улуг-Хем райкомунуң секретарының ажыл хүнү ынчаар эгелээн.

Хая-Баарындан ырак эвесте «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң комсомолчу-аныяктар бригадазы колхозта мурнакчы. Ол бригаданың төвү бо-ла болгай: кызыл тук хатка кивискээн, лозуңнарны, агитхуудусту, «Тываның аныяктары» солунну кудумчулай тудуп каан шевергин майгыннар аразында көскү черлерде аскылаан. Лозуңнарның сөзү база сорук кирикчи: «Комсомолчулар! Юбилейлиг чылда ниитиниң малынга четчир чемни белеткээлиңер!», «Эйлиг-Хемниң оглу-кызы эткеп сөзээлээрлер!» деп бижээш сиген, будук-бүрү белеткээр планнарын бижип алганнар. Ында волейбол шөлү база бар, аныяктар ажыл соонда чаа ойнап турар.

Ук бригада он хонуктуң түңнелинде 119 тонна сигенни, 16 тонна будук-бүрүнү белеткеп, чарышка тиилекчи болгаш колхоз баштаар чериниң шилчиир кызыл тугун болгаш 50 рубль акша шаңналын чедип алган. Бо шалыпчы он хонукта Биче-оол Дайынчы, Раиса Күдер-оол, Ховалыг Ногаан-оол, Кыргыс Папаш-оол, Кан-оол Сандаков олар онза шалыпкын ажылдааннар. Эйлиг-хемчилер шынап-ла эр-хейлер. Дүүн чаа маңаа концерт көргүскен агитбригаданың киржикчилериниң мынчаар ырлажып турары-ла шын:

Эзир куштар ужуп келгеш,
Ээзинер Эйлиг-Хемим.
Эткеп сеске ээ болур
Эрес төлдүг Эйлиг-Хемим.

Бо бригадада 48 аныяктар ажылдап турар. Оларның улуу-ла бо салбырда партия эге организациязының секретары Түлүш Ырбаан-оол. Хып дээн аныяктар ажылдап турда холу тудуңгур, хөглүг болбайн канчаар: «Че!» дээш ажылдап кириптерге, ажыл-иш бүдүңгүр-ле. Оларның аразында кымнары чок дээр: Улан-Удэ хоорайда өөренип турар студент Лиза Түлүш, башкы Дамдың Март-оол болгаш өске-даа. Эйлиг-хемчилер чүгле ажылгыр эвес, уран чүүлге, спортка салым-чаяанныг аныяктар.

СЭКП ТК-ның «Октябрь революциязының 50 чылынга» Тезистерин сигенчилер неделяда ийи катап өөренип турар. Лектор-агитатор К. Дөңгүр-оол, Д. Март-оол, О. Дандар-оол, Ч. Кара-оол олар онаашкан темаларын дыңнакчыларга билдингир, амыдырал-биле холбаштыр тайылбырлаарын оралдажып турар. Эйлиг-Хемниң агитаторлары 439 кижиге Тезистерни өөредип, лекция-беседаларны номчаан. Олар чуртта болгаш даштыкыда байдалдың дугайында беседаларны база кылып турар.

Октябрьның чаартылгалары көдээниң ажыл-ишчилерин чаа-чаа күш-ажылчы тиилелгелерже сорук кирип турар.

М. БИЧЕ-ООЛ,
колхозта ВЛКСМ комитединиң секретары.

АЖЫЛ-ХЕРЕК, САЛГАН СОРУЛГА

Совет эрге-чагырганың чартык чүс чылының байырлалын чедиишкиннинг утпуур сорулга-биле Өвүр районнуң культура ажылдакчылары элээн ажылдарны кылып чоруткан.

Район төвүнде 35, Солчурда 25, Торгалыгда 30, Чаа-Суурда болгаш Саглыда 20-20 кижи составтыг уран чүүл бөлгүмнери доктаамал ажылдап турар. Ында янзы бүрү профессиялыг кижилер хаара туттунган. Колхозтар төптеринде болгаш «Торгалыг» совхозта ырның, танцының, шииниң, хылдыг хөгжүмнүң бөлгүмнери ажылдап турар. Ол ышкаш районнуң Культура бажыңында национал хөгжүмнүң, хылдыг хөгжүмнүң, ырның, танцының, шииниң бөлгүмнери ажылдап турар. Октябрь айдан эгелеп баянистер бөлгүмүн районнуң Культура бажыңынга ажыдарын планнап көрүп турар бис.

Бистиң районда уран чүүлдүң хөгжүлдезиниң көскү көрүнчүү болза, бо чазын Кызылга болуп эрткен, 50 чылга тураскааткан республиканың уран чүүл көрүлдези болган. Аңаа бистиң районнуң шилиндектери 3-кү черни ээлеп, шаңнал, макталга кирген болгай. Ол ышкаш 1966 чылдың октябрь айда болуп эрткен республиканың агиткультбригадаларының көрүлдезинге районнуң «Чадаган» аттыг агиткультбригадазы бирги черни ээлеп, Улан-Удэ хоорайга болган көрүлдеге барып киришкеш, бирги черниң дипломун чаалап алгаш келген. Амгы үеде «Чадаган» аттыг агиткультбригада район иштин кезип, сиген бригадаларының тептеринге, фермаларга, малчыннарга солун программалыг концертти көргүзүп чоруп турар. Агиткультбригада-биле катай лектор, эмчи, баш таарыыр кижилер чоруп турар.

Районнуң Культура бажыңының ажылдакчыларының удуртулгазы-биле чылдың эгезинден тура бо хүннерге чедир Хандагайтының уран чүүл бөлгүмүнүң киржикчилери районнуң ажыл-ишчилеринге 74 концерттерни бараалгадып көргүскен. Ооң иштинде бот-тывынгыр авторлар Тюлюш Опар-оолдуң «Самыын», Тюлюш Хунан-Караның «Хамнаашкынның хоойлу дүрүмге дүүшпези» деп шиилерин белеткеп тургускаш, районнуң ажыл-ишчилеринге көргүскен. Хүн келген тудум-на бисте уран-чүүлге салым-чаяанныгларның саны өзүп турар. Оларның чижээнге О. Тюлюштү, Т. Хунан-Караны, Д. Лааны, Лаа Донгакты, К. Шулууну, О. Барыңмааны болгаш оон-даа өскелерни адап болур.

Амгы үеде район төвүнде болгаш көдээ клубтарда кудумчу, квартал концерттериниң көрүлдезин чорудуп турар бис. Ол көрүлдениң кол сорулгазы — 50 чылдың байырлыг концертинге киржир талантылыгларны шилип тывары. Бо көрүлдеге бирги черни алган квартал, азы кудумчу концерти 50 чылдың байырлыг концертинге бүрүнү-биле киржир эргени чаалап ап, шаңналга кирер.

Район төвүнде ам ийи кварталдың көрүлдези эртип турар. Квартал концертиниң көрүлдезин сентябрь айның бирги чартыынга чедир дооскаш, 50 чылдың концертин сентябрьның ийиги чартыындан эгелеп белеткээрин планнап турар бис. Ол ышкаш район төвүнге Кызылдың «Чечек» деп ыры-танцы ансамбли хевирлиг 50 кижи составтыг хөй үннүг, улусчу ырының бөлүүн тургузарын база көрүп турар бис. Бо ажылды кылырынга ам район төвүнге ажыттынар музыка школазының башкылары биске боттарының дузазын чедирерлер. Ам бо хүннерде районнуң Культура бажыңының септелгези чоруп турар болгаш оттулар чүүл колдуу дүжүртүнген.

Э. МОНГУШ.

ДАШТЫКЫДА

Мурнуу Вьетнам ХНФ-ниң съездизи

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның Хосталгазының национал фронтузунуң онза съездизи Мурнуу Вьетнамның Хосталган районнарының бирээзинге болган. Ону ХНФ ТК чыылдырган.

Съезд Мурнуу Вьетнамның Хосталгазының национал фронтузунуң политиктиг программазын чугаалажып көрген болгаш чүүлдүг деп санаан. Хосталганың национал фронтузунуң ТК-ның Президиумунуң даргазының оралакчызы болгаш ТК-ның чиңгине секретары Хюнь Тан Фат политиктиг программаның төлевилелиниң дугайында илеткелди кылган.

Хосталга агентилелдиң дыңнадыын барымдаалааш, ВИА агентилелдиң дамчыдып турары болза, август ортан үезинде болган съездиниң ажылынга фронтунуң ТК-ның бүгү кежигүннери, политиктиг партияларның, массалыг организацияларның, янзы-бүрү национал, чүдүлге бөлүктериниң, ХНФ-ниң Чепсектиг күштериниң командылалының төлээлекчилери болгаш өскелер-даа киришкен.

Хосталганың национал фронтузунуң ТК-ның даргазы Нгуен Хыу Тхо илеткел кылгаш, америк агрессорларга болгаш оларның чалчаларынга удур демиселге Мурнуу Вьетнамның Хосталга чепсектиг күштериниң болгаш улузунуң чедип алган чедиишкиннерин анализтээн. Бүрүн тиилелгени чедип алыры-биле Мурнуу Вьетнамның Хосталга чепсектиг күштериниң болгаш улузунуң мурнунга чаа сорулгаларны Нгуен Хыу Тхо салган. Съездиниң киржикчилери Нгуен Хыу Тхонуң илеткелин база чугаалажып көрген болгаш чүүлдүг деп санаан.

Мурнуу Вьетнамда тулчуушкуннар

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның Хосталга армиязының Куангчи можунуң соңгу талазында дайылдажып чоруп турар дайынчылары ол районда элээн каш америк баазаларны ракета-артиллерия-биле боолаан.

Хосталга агентилелдиң дыңнадыын барымдаалааш, Вьетнам информас агентилелдиң дамчыдып турары-биле алырга, боолаашкынның түңнелинде Донгхта чүгле чаңгыс баазага безин 360 шериг албанныгларын өлүрген болгаш балыглаан, ооң иштинде 300 американнар бар болган, бензин шыгжаан дөрт складтарны буза девискен, элээн каш самолёттарны болгаш вертолёттарны бертиндирген, а ол ышкаш шериг дериишкиннеринге улуг когаралды чедирген.

Мурнуу Вьетнамның патриоттары демилитаризастаан зонаның мурнуу талазынче 60 километр ырак турар Пхубайда америк далай чадаг шеригниң лагерин база боолаан болгаш 45 америк шериг албанныгларын сандан үндүрген.

Совет улуска байыр чедириишкини

КАРАКАС. (СЭТА). «Улустар дарлаттырган массаларның национал болгаш социал хосталгазы дээш демиселди чорудуп турар Латин-америка дипте — Боливарның төрээн чуртунда бистер Октябрьның социалистиг Улуг Революциязының 50 чыл оюнга байыр чедирип турар бис» деп, Венесуэланың Ажылчы чоннаның [illegible] секретары Крус Вильегас СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн. Октябрьның юбилейиниң чоокшулап келгени-биле холбаштыр хөй болук ажылчыларның байырлыг чагаазында [illegible] түң удуртукчузу Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң улустарынга байырны дамчыдарын дилээн.

«Марксисчи-ленинчи идеяларны амыдыралга боттандырарынга СЭКП-ның чедип алган кайгамчык чедиишкиннеринге байыр чедирип турар бис. 1917 чылдың чаныш-сыныш чок большевиктериниң дугайында тураскаалды сактып, кадагалап чоруур бис. Оларның үлегерин [illegible]. Социализмниң чайлаш чок тиилээринге бисти ол үлегер бүзүредип турар, чүге дээрге ол [illegible] ол-ла болгай» деп, Крус Вильегас чугаалаан.

Совет эртем-техниктиг делгелге

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Совет Эвилелиниң эртем-техниктиг чедиишкиннеринге делгелгези Будапештиде ажыттынган. Моон-биле холбаштыр совет чалаа төлээлер Венгрияда чеде берген. Төлээлерни баштаан: ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, Эртем болгаш техника талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы В. А. Кириллин (төлээлерниң баштыңы), эмчи-космонавт Б. Б. Егоров, академик М. А. Лаврентьев.

Делгелгеде 150 ажыг совет эртем албан черлери болгаш бүдүрүлгелер совет эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин көргүзүп турар. Делгелгеде каш-каш муң [illegible], оон иштинде «Восток» ракета болгаш «Восток» деп космос корабль бар.

Делгелге ажыттынар хүнде совет эртемденнер Совет эрге-чагырганың 50 чылдарының дургузунда совет эртемниң болгаш техниканың [illegible] он-он лекцияларны Венгрияның [illegible]. Венгрияның кинотеатрларында совет эртем-техниктиг фильмнерни көргүзүп эгелээн.

«Бо костюмнерни» 18.500 өөктерден «даараан». Ынча дээнинң ужуру бодаарга, бавар-чехословак кызыгаар кавызында барыын-герман Бэрнау суурда суугаштың бүгү чурттакчылары шак ындыг хептиг чорза чогуур дээн утказыг. 2000 кижи чурттап турар ол черде өөктер бүдүрер 30 фабрика бар.

Кейстон — СЭТА-ның фотозу.

АКШ-тың политиктиг чаа күштериниң съездизи

ЧИКАГО. СЭТА-ның корреспондентилери А. Порожнин биле Ю. Романцов оларның дамчыдып турары болза:

Чикагога Американың политиктиг чаа күштериниң национал съездизи массалыг митинг-биле байырлалдыг байдалга ажыттынган.

Съездиниң делегаттары болгаш аалчылары — 4.000 ажыг кижи «Колизеум» дээр спорт ордузунга долдур олурупкан. Вашингтонну, [illegible] Американың [illegible] агымнары каттышкан, АКШ-та политиктиг шимчээшкиннер [illegible] съезд. 1968 чылда соңгулда мурнунуң кампаниязының үезинде политиктиг демиселдиң арга-методтарын ажыглап кылыр талазы-биле [illegible] олар чыылган.

Делегаттың Нобелевски шаңналдың лауреады Мартин Лютер Кинг, негрлерниң эргелери дээш демиселчи Дик Грегори, «чаа политиканы чорудар дээш национал конференцияның» удуртукчузу Уильям Пеппер оларның болгаш өске-даа ораторларның медеглелдерин митингиниң киржикчилери [illegible] часкааштыышкын-биле уткан.

«Бистиң чуртувуста мораль байдалы [illegible] турар бис. Улуг ниитилелди тургузар дээр аазаашкын хул-ыйбаландыр эстей берген» деп, Кинг чугаалаан.

Америк ниитилелде реакция, расизм, милитаризация нептерээн. Вьетнамда дайын Американың реакциялыг күштерин улам быжыглап, хораттан шериг-үлетпүр комплексизин күштелдирген дээрзин оратор ургулчулап чугаалаан.

Кингтиң оон ыңай чугаалааны болза, Америка [illegible] бүгү делегейниң айыылынга тургускан, америк эрге-ажыктарын болгаш мораль принциптерин бүгү делегейниң мурнунга [illegible] бужартаткан. АКШ-тың Вьетнамда дайынын «халапты авантюра» деп айыткаш, Кинг ону доп-дораан соксадыр америк [illegible] кыйгырган.

«Бир эвес америк улусту идегелдерин моон соңгаар-даа тоомча чок көөрүн үргүлчүлээр болза, чаагай сеткилдиг кижилер 1968 чылда соңгулданың дайын дугайында санал алыышкынынга кылдыр хуулдурар ындыг байдалды чуртта тургузар ужурлуг. [illegible] америк улус бурууну шаавар ужурлуг» деп, Кинг демдеглээн.

АКШ [illegible] талазы-биле өлүмге улам чоокшулап, [illegible] дайын сорулгаларынга [illegible] Кинг америкиннарга баш бурунгаар сагындырган.

Ооң даразында чүве чугаалаан Уильям Пеппер америк улустуң эрге-ажыктарын тоомча чок көрүп турар [illegible] «АКШ-тың социал, экономика болгаш политиктиг чаа системазын» тургузары [illegible] бүгү кижилерни организастап [illegible] съездиниң киржикчилерин кыйгырган.

Дүн ортузунга чедир үргүлчүлээн митинг патриотчу болгаш улусчу ырларны күүседири-биле доозулган.

Сентябрь 1-де делегаттар Американың политиктиг чаа күштериниң перспективаларын чугаалажып көөрүп, ниити платформаны ажыглап кылырын болгаш резолюцияның төлевилелин белеткээрин эгелээн.

—⊙—

Сезен хуу

Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозтуң Хөнделең салбырының ажыл-ишчилери мал чеми белеткээрин массалыг чорудуп турар. Чоокку хүннерге чедир бо салбыр [illegible]00 тонна сиген белеткээр планының [illegible] хуузун сарааттап алган.

Салбырның малчыннары мал чеми белеткээринче шупту кирген. Хойжу[illegible]-ле 10 тонна сиген белеткээр [illegible] алган. Хойжулар Бо[illegible] Комушку, Күжүгет Чалаа, Кү[illegible] Биче-оол олар боттарынга хүлээп алган 10 тонна сигенни белеткээнзи алза-даа, мал чеми белеткээрин ургулчүлеп турар. Хөнделеңде, Кызыл-Тайгада сарлык фермаларының малдакчылары сиген кезилдезинге чорудуп турар. Кызыл-Тайганың [illegible] фермазы соолгу 5 хонукта 15 тонна сиген [illegible]

Х. КЕСТИКЕЙ.

Мурнунда

Барыын-Хемчиктиң «Шекпээр» совхозтуң салбырларында мал чеми белеткээрин шаңнап чорутуп турар. Ам үеде совхозта муң [illegible] тонна сиген сарааттаттынган. Совхозтуң үшкү салбырында сигенчилер эң хөй. Өөреникчилер улуг [illegible] турган, 50 тонна будук-бүрүнү белеткээн.

Мал чеми белеткээр механизаторлардан К. Моңгуш, Э. Өржак, О. Өржак олар хүн нормазын 130—140 хуу кылып турар. Салбырлар аразында калбарган социалистиг чарыштың бирги черин мурнуку [illegible], Доң-Терезин салбыры ээлеп турар.

Кыдатта болуушкуннар

Пекинде хүндүс, дүне-даа барабаннар дыңмирээн, хунвэйбиннерниң болгаш цзаофаньчыларның колонналары чыскаалып алган, кудумчуларда чоруп турар. Ында боол турар хөй санныг митингилерге ораторлар боостаазы туңгуже алгыржып турар. Бажыңнарның ханаларында, херимнерде болгаш тускай тургустунган самбыраларда лозуңнар болгаш даңзы баолар долган.

Пекинниң «революстуг комитединде» чыышчыгаштар үргүлчүлевишаан. Ол комитеттиң бажыңының чанында мөөңнешкен хунвэйбиннер Гао Ян-Вэнь, Чэнь Эр-дун оларны болгаш чайгылыш чок маоцзэдунчулар болурунга четпес кылдыр санаткан кижилерни комитеттен «сөөртүп үндүрерин» негеп турарлар. А чазактың албан кылыр чери турар Чжуннаньхай районда хунвэйбинчи плакаттар Лю Шао-ци, Дэн Сяо-пин, Тао Чжу оларны болгаш «Мао дарганың шугумунга» удурланган дээш буруудаттырган өске-даа чамдык кыдат ажылдакчыларны «сөөртүп үндүрерин» негеп, кыйгырып турар. «Культура революциязының херектериниң талазы-биле бүгү-шериг бөлүүнүң» даргазы Сюй Синь-цяньны, а ол ышкаш өске-даа чамдык шериг начальниктерин болгаш политкомиссарларны тудуп бээрин хунвэйбиннер база негеп турар.

Көдээде дүшкүүрлүг байдалдың дугайын можу солуннарының дыңнадыглары херечилеп турар. Чоокта чаа «Ганьсу жибао» солун бодунуң «чаа төрүттүнген» дугайын медеглээн. Ол солуннуң мурнундагы редакциязын «Мао дарганың шугумунга» удур демисешкен дээш буруудадып турар. Ганьсу можуда байдалдың дугайында айтырыгны «шиитпирлээр» сорулга-биле «Мао дарга үш документинге» ат салган дээрзин солун база дыңнаткан. Эрткен чылда Ланьчжоу хоорай районунуң болгаш бүгү можунуң цзаофаньчыларының чедип алган дээр «улуг тиилелгезин» ол документилерде чүүлдүгзүнүүшкүн-биле үнелеп көрген, а ол ышкаш «чөөн үзелдиг» бис дижирлерни деткиир талазы-биле Ланьчжоу хоорайының гарнизонунуң шериг кезектериниң хөделишкиннери «шын» болган деп демдеглээн дээрзин солуннуң мурнуку чүүлүнде чугаалап турар. ККП-ның можу комитединде Ван Фэн баштаан «каш санныг ревизионистер» «ам-даа туюлунга чедир узуткаттынмаан», «туюлунга чедир дүжүр октаттырбаан» деп мурнуку чүүлде моон-биле кады айтып турар. Ук солун Ганьсу можуда Мао Цзэ-дунуң дайзыннарының «удур шаап халдаашкынынга» хомудап, аңаа можунуң «революстуг комитедин» тургузар дээш демисежиринче кыйгырып турар. Ол-ла солуннуң дыңнатканы-биле алырга, можунуң партия комитединиң мурнундагы удуртулгазынга удур хөй муң кижи киржикчилиг митинг Ланьчжоуга болуп эрткен.

Ляонин можуда (Соңгу-Чөөн Кыдат) үнүп турар «Ляонин жибао» солун армияга деткидип алгаш, «демиселдиң чидиг хылыжын» партияның мурнундагы Аньжань хоорай комитединге болгаш Аньжань металлургия комбинадының Ван Хэ-шоуга баштаткан мурнундагы парткомунга удур угландырар деп, Аньжань хоорайда цзаофаньчыларны кыйгырган. «Культура революциязының» организакчыларының ол дугайында хүлээп алган шиитпирин Аньжань улуг үлетпүр төвүнүң районунда мурнундагы партийжи удуртулгага «эң аар согуг» болгаш «үзе шиитпен шииткел доктаал» болур деп солун айтып турар.

Цзилинь можуда «чөөн үзелдиглерни деткиир» талазы-биле шериг кезектериниң «чамдык четпестери болгаш частырыгларының» дугайы Соңгу-Чөөн Кыдатта үнүп турар «Цзилинь жибао» солуннуң мурнуку чүүлүнден билдинген. Ында шериглер Мао Цзэ-дунуң бөлүүнге тура чок кижилерни деткээни магат чок. «Цзилинь жибао» солун ККП-ның Цзилинь можу комитединиң бирги секретарының хүлээлгезин күүседип турар Чжао Линьге удур калбак кампанияны эгелээн болгаш «Мао Цзэ-дунуң идеяларын мырыңай көөр хөөн чок турган», «Мао Цзэ-дунуң идеяларынче калчаалыг халдаашкынны» кылып турар дээш ону буруудадып турар.

Парлалганың дыңнадыгларындан ап көөрге, Мурнуу Кыдатта Гуйян хоорайның районунга августуң сөөлгү он хонуунда «политиктиг шынгыы болуушкуннар» болгулаан. Чүл дээрге, «партияда эрге-чагырганы ээлеп алган кижилер» диткеннер Гуйчжоу можуда маоцзэдунчуларның тургускан «революстуг комитединге», ону деткээн шериг кезектеринге болгаш цзаофаньчыларга удур демиселче ажылчыннарны организастаан. «Синь Гуйчжоу бао» солуннуң бижээни-биле алырга, ол демиселдиң организакчылары «Гуйчжоуга ийиги улуг халап хоозуралды тургузарын» оралдашкан. Гуйянга маоцзэдунчулар ККП-ның мурнундагы можу комитединиң секретарлары Цзь Ци-юнь, Мао Чунь-тин оларга болгаш партияның өске-даа удуртукчуларынга удурландырган «демиселдиң митингизин» организастап, оларны Лю Шао-циниң Гуйчжоу можуда «агентилери» деп чарлаан.

Чурттуң чөөн талазында, Чжэцзян можуга сөөлгү хүннерде кичээнгейниң төвүнде чоокта чаа Вэньчжоу районга болган болуушкуннар туруп турар. Аңаа «Вэньляньцзун» дээр организация, «Чжэцзян жибао» солуннуң бадыткааны-биле алырга, партия ажылдакчыларының удуртулгазы-биле тус черниң маоцзэдунчуларын «чылча шаап» турган. Ол халдаашкынның түңнелинде кижи талазы-биле когаралдар бар болган. Чүгле шериглерниң киржилгезиниң ачызында Мао Цзэ-дунуң талалакчылары байдалы боттарынга ажыктыг кылдыр өскертип алыр аргалыг болганы солуннуң дыңнадыындан билдинип турар.

Уханьда (Төп Кыдат) «ухань камгалал районун» тургускан дугайын чарлаан. Ол районнуң штабы ук районда Мао Цзэ-дунуң дайзыннарын «калбаа-биле шүгүмчүлээрин» улам дыңзыдар сорулга-биле чөвүлел хуралды цзаофаньчы организацияларның удуртулгазы-биле каңы эрттирген. Мао Цзэ-дунуң Ухань районда дайзыннары «ам-даа салдарын чедирип, күштүг болгаш удур шаап халдаашкынны чорудуп, соругну таварыштырарын» бодап турар деп чүве солуннуң дыңнадыгларындан билдине берген.

Шанхайда маоцзэдунчуларның контрольдап турар радиозунуң дамчыдыын барымдаалааш, даштыкы корреспондентилерниң дыңнатканы болза, чоокта чаа Мао Цзэ-дунуң «улуг дужаалдыг ийи дайзынын» Шанхайга болган ажык суд чорудулгазынга азып өлүрер деп шииткен. Суд болган соонда дораан-на оларны азып өлүргенин радио дыңнаткан. Азып өлүртүр кылдыр шииттирген ол ийи кижи КУР-нуң даргазы Лю Шао-ци-биле шуут харылзаалыг турган дээрзин радио база дыңнаткан.

(СЭТА, август 31).

Чогаадыкчы интеллигенция дугайында

БОДАЛ, ЧҮТКҮЛ, ХАРЫЫСАЛГА!

Тываның чурукчуларының хүрээлеңинге база бир мергежилдиг кижи немешкен. Ол болза Москвада күрүнениң Суриков аттыг чурулга институдунуң доозукчузу Иван Салчак.

Аныяк оолдуң чурулга уран чүүлүнге өөренир күзел, чүткүлү бичиизинде-ле эгелээн. Тыва кадрларны белеткээриниң кол баазазы — Кызылдың № 2 школазынга өөренип тургаш, Иван Салчак комсомол, пионер ажылынга идепкейлиг киржип, хана солуннарының, агитхуудустарының, «чаңныктарның» чурулга каасталгазын кылырынга салым-чаланнын көргүскен.

Школачы чылдар билдиртпейн эрткен. Амыдыралче делгем оруктуң база бир школазы — Совет Армияның хүрээлеңинге албан эрттирип тургаш, Иван чурулгага хандыкшылын улам быжыглаан. Ол — Ыраккы Чөөн чүкке бир шериг кезээниң клувунуң каастаашкынын кылып тургаш, алдарлыг шүлүкчү А. Твардовскийниң «Василий Тёркин» деп поэмазындан төрүттүнген «Чаңсар аразында» деп чурукту дүжүрүп чурааш, бедик макталды алган. Солдат өөрү, командирлер ооң чурукчу мергежилге өөренип алырын сүмелеп, чедиишкинни күзеп турган.

Өөренири — кажан-даа орайтавас. Ынчалза-даа Иван Свердловскиниң чурулга училищезинге кирер экзаменни тергиин эки дужаагаш, беш чыл иштинде ортумак эртемниң чурукчузу атты чедип алган. Аныяк чурукчу Тываның ном үндүрер черинге ажылдап тургаш, тыва тоолдар, уруглар номнары, «Улуг-Хем» альманахтың чурулга каасталгазынга көскү базымны кылган. Дыка хөй литератураларда ооң чураан чуруктарын номчукчулар үнелел-биле демдеглеп турар. Ийи чыл бурунгаар ол, Бүгү-уруглар номнарының каасталгазының талазы-биле делгелгеге Тывадан бир-ле дугаар киришкен.

Эртемниң дээжизин шиңгээдип албаан шагда, чогаадыкчы ажыл кылыры ындыг-ла белен эвес. Чогум-на ооң ужурунда Иван Салчак 6 чыл бурунгаар Москваның Суриков аттыг чурулга институдунга өөренип кирген. Ам — чурукчу-график деп мергежилдиң дээди эртемин алган. Уран чурулганың чажыттарын, ооң байлак эртинезин аныяк оолдуң чедип алырынга ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу, академик Кибрик үнелеп четпес улуг дузаны чедирген. Иван ооң удуртулгазы-биле, ооң мастерскаязынга ажылдап турган.

Ам Иван Салчакка сөстен бээл:

— Юбилейлиг чылда чурттуң дээди өөредилге черин дооскаанымга өөрүвес аргам чок. Институтту «Мээң Тывам» деп аттыг темага бөлүк линогравюралар чурааш, доостум. Диплом ажылы камгалаарының мурнуу чарында ССРЭ-ниң чурулга Академиязының делгелге залынга болган чурулга институттарының студентилериниң делгелгезинге кириштим. Ам Кызылда уран чүүл училищезиниң чурулга салбырында башкылап ажылдай бердим.

— Институтка өөренип тургаш, чайгы каникулдар үезинде чүнү кылып турдуңар?

— Көдээниң культура одагларынга каасталга ажылдарын кылырын студент чурукчулар отрядтары чорудуп турган. Мен Тываның, Крымның, Соңгу чүктүң районнарынга барып, клубтарның, библиотекаларның каасталгазын, көскү агитацияны кылырынга үлүүм киириштирген мен.

— Моон соңгаарты чогаадыкчы планыңарны сонуургадып көрүңерем.

— Тывага хамааты дайынның киржикчилеринге тураскааган, ол ышкаш республиканың улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында хаара туттунган бөгүнгү аныктар дугайында бөлүк линогравюраларны кылыр мен. Чурукчу кижиниң бийирлери чеже-даа эки болза хаңы бодал, чогаадыкчы чүткүл, хууда бедик харыысалга чок болза эки ажыл бүтпес. Ынчангаш белеткел ажылдарын амдан эгеледим.

Аныяк чурукчуга чогаадыкчы чедиишкиннерни күзээли, бийирлериңер бижиттингир болзун!

ЧУРУКТАРДА: И. Салчактың диплом камгалаарынга кылган ажылдары. «Таңцычылар» (үстүнде). «Эзирлер» девиишкини» болгаш «Кадарчылар».

А. АПР.

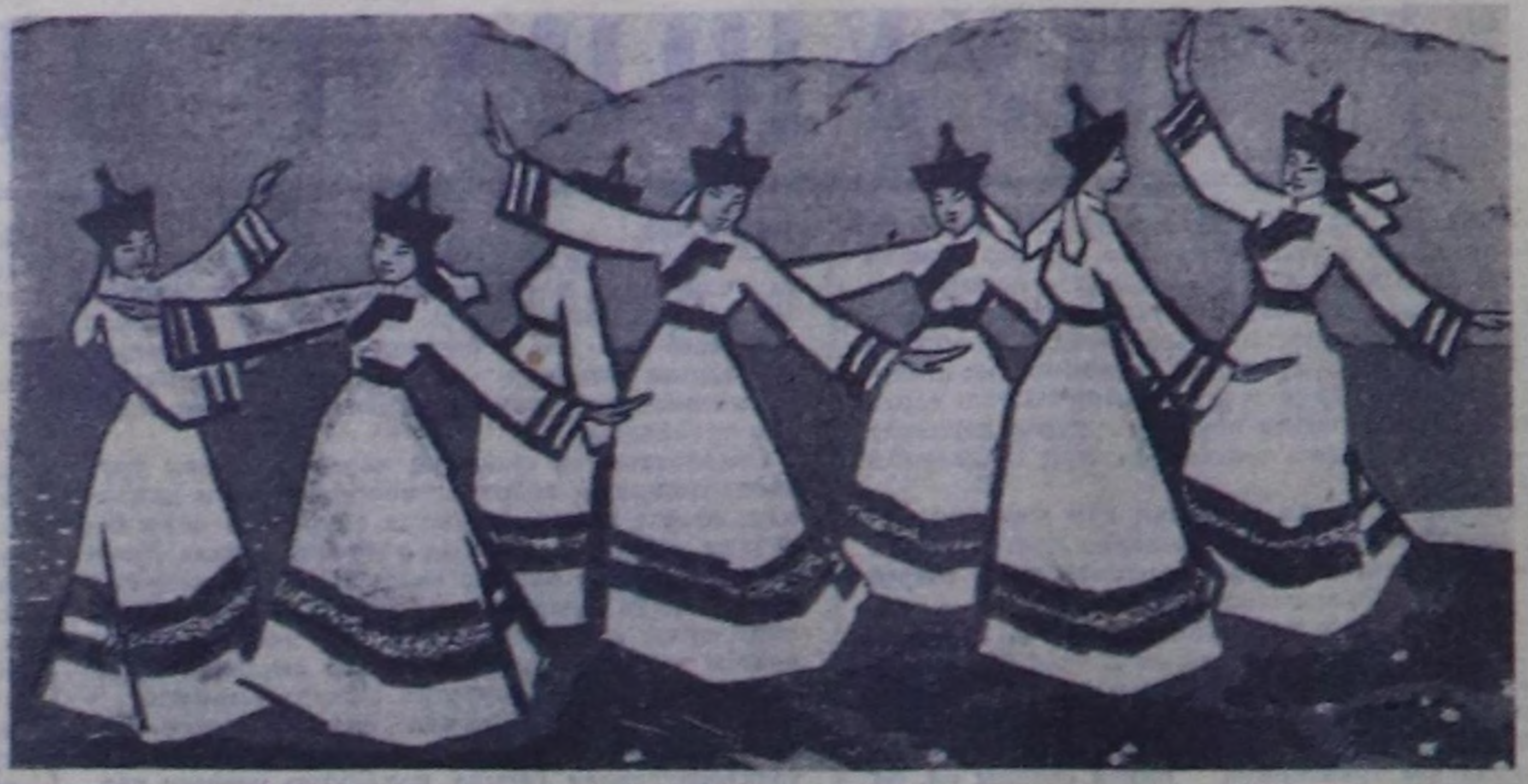

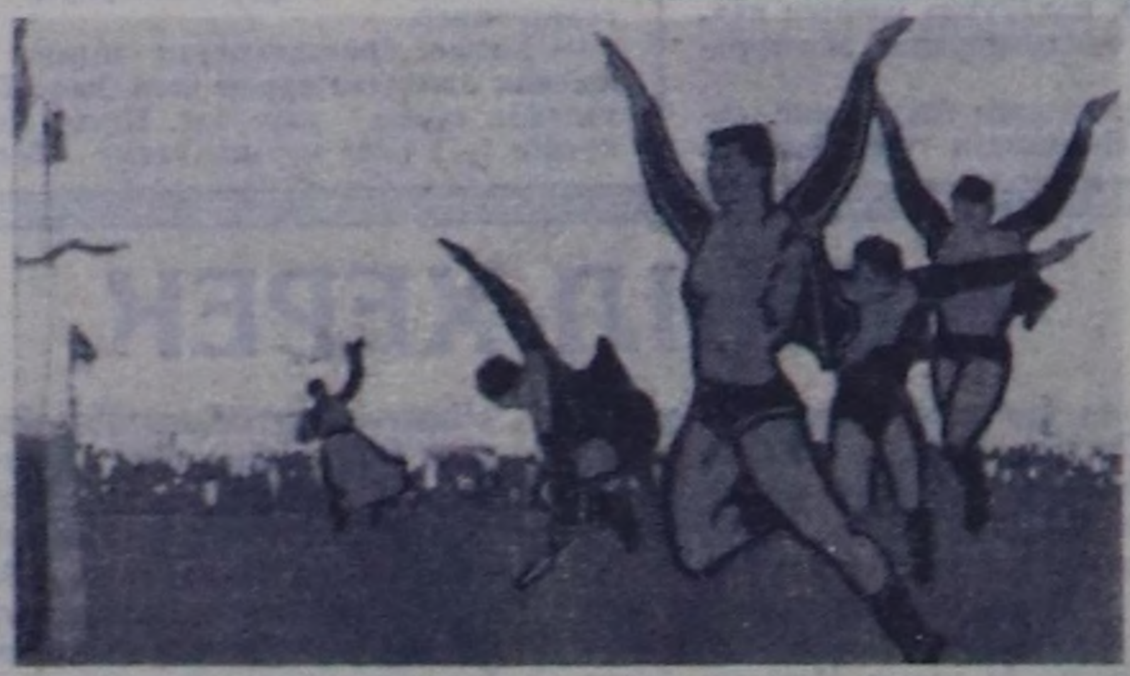

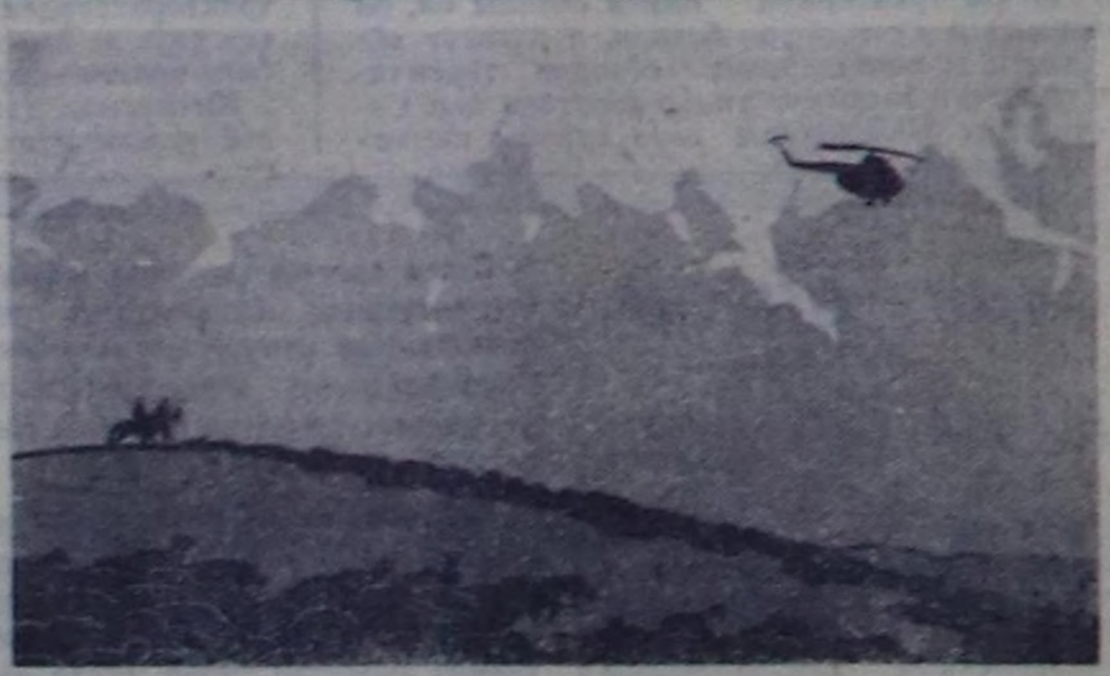

Моол өңнүк

Совет-моол найырал чыл келген тудум улам быжыгып турар. Бистиң республиканың кожазы моол аймактардан аалчыларның келири чаңчыл апарган. Чоокта чаа он ажыг моол өңнүктер каас-чараш Үш-Белдир курортка дыштанганнар. Оларның удуртукчузу, МАРН-ның Успа-Нуур аймаккомунуң секретарызы **Бадамын Пэрэннадмид** *ам-даа дыштанып турар.*

Б. Цэрэннадмид чүгле партия ажылдакчызы эвес, аныяк шүлүкчү болгаш журналист кижи. Ооң бижээн шүлүктери, ырлары моол чоннуң ортузунда нептерээн.

Б. Цэрэннадмид 1964 чылда Моолдуң күрүне университединиң журналистика факультедин дооскан. Ооң бижээн шүлүктери, рассказтары, очерктери төп болгаш аймак солуннарынга парлаттынгылаан. Ооң комун 1968 чылда Улан-Баторга үндүрери-биле белеткеп турар.

Ам бистиң номчукчуларывыска МАРН-ның Успа-Нур аймаккомунуң секретары, совет-моол найыралдың аймак ниитилелиниң даргазы чогаалчы Б. Цэрэннадмидтиң шүлүктерин Кыргыс Аракчаа биле Кыргыс Игилдээрниң очулдурганы-биле бараалгаттывыс.

УЛААНГОМУМ

Минчи сорлуг Каргыраазы
Минчип каастаан хоорайым,
Хандыкшааным, ынакшааным
Кайгамчыктыг Улаангомум.
Янзы-бүрү хөй-ле куштар
Чалгыннарын чайып ойнаан,
Көк-ле далай Успа-Хөлге
Көрнүп мандаан Улаангомум.
Бай-ла чаагай амыдырал
Магаданчыг хөгжүп турар,
Күжүр чонум — арат чонум
Хүннү болган Улаангомум.

ТЫВА КЫСКА

Улуг-Хемге ойнап өскен,
Уран сөстүг, уян үннүг,
Тыва чурттуг чараш кыска
Дыка ынакшаан моол оол мен.
Үүже байлаң Таңды сынга
Адааннаштыр чараштанып,
Үш-ле-Белдир аржаанынга
Арның чунуп каастандың бе?
Чодураа дег, кара караанга,
Чойган ышкаш, хөнү сыныңга
Моол оолдуң ынакшылын
Моон-биле сөглеп тур мен.
Улуг-Хемниң дагларынга
Өткүт үнүң ыңгырадыр,
Уян чүрээм хөлзедир дээш,
Өжегерзэн ырладың бе?
Сеңээ чечек туткан хүнүм
Сеткилимден ыравас-тыр.
Эргимим сени — тыва кысты
Эгиир шагда утпас дээн мен.
Аравысты өндүр Таңды
Моондактап чыдыпса-даа,
Амыраам, сээң ырлааныңны
Моолумдан дыңнап каар мен.

МЭЭҢ ЫНААМ

Эртенгиниң хаazы дег,
Энерелдиг кысты сени
Эң-не баштай көрген оаар
Эъдим-чүрээм сиңип калган.
Чурттаалгамга туяа болган,
Чуруп, бижип ханмас ынаам,
Ийи бистиң ынакшылын
Изиг чайга дөмейлээр мен.
Ынакшылың, херел ышкаш,
Ырактан-на шонуп кээрге,
Чүрээм мени албадады,
Шүлүүм бижип, сеңнеп ор мен.
Сагыш дойлуп, бодап чорааш,
Сарыым сени шилип алдым.
Эрем далай ханызындан
Эртине шуру тыпканым ол.

Сөс чокка-ла билдингир...

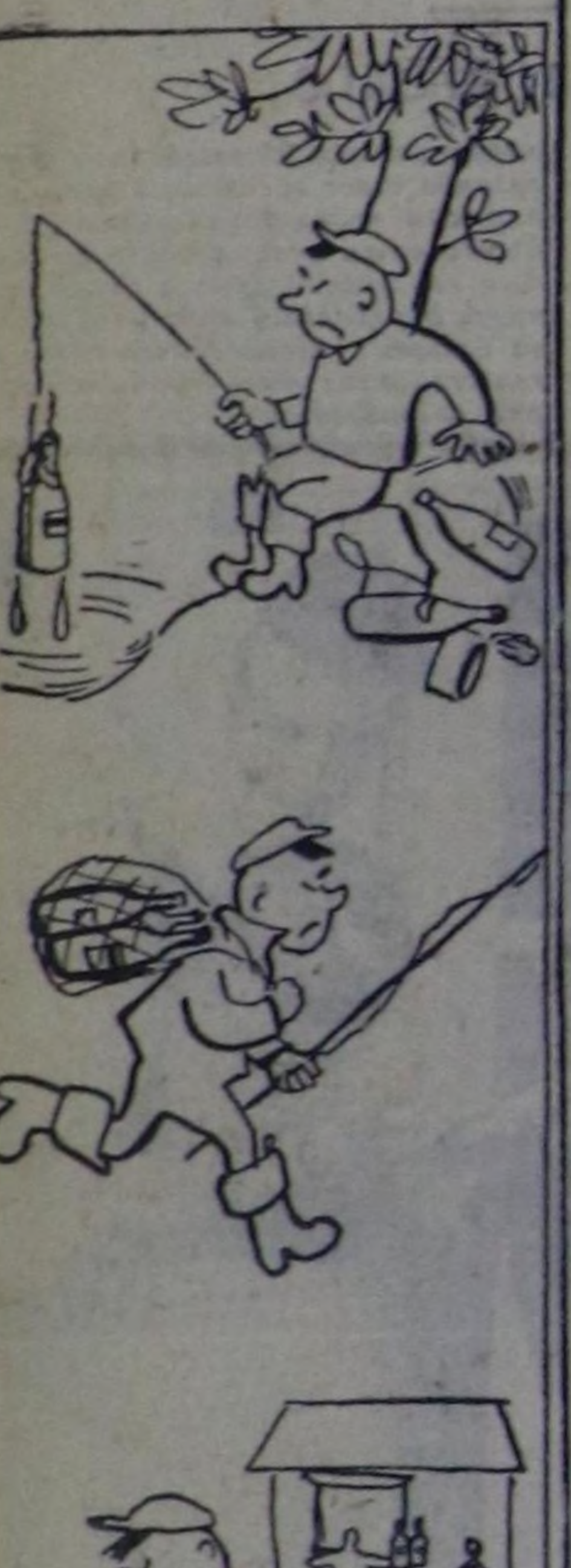

Олча чок балыктаашкындан «олчалыг» келген балыкчы дугайында баштак чурукту В. Волченко чураан.

БАЛЫК МУНУ ХАЙНЫП
ТУРДА ...

Бо таварылга делегейниң ийиги дайынының төнчүзүнде болган. «Барбара» дээр англи танкер Атлантиканы кежип бар чораан. Ол океанга фашистерниң суг адаа-биле чоруур дайынчы хемелери туруп турган девискээрни танкер оваал-ондакка таварышпайн тайбың чаагай эрткен.

Хеп-хенертен мурнунда хайгааралда чораан кижиниң: «солагай талавыста торпеда келди-ле!» дээн

Кылымазы чок хылыш-балык

хөлээзинниг үнү үнген.

Экипаж дайынчы байдалче шилчээн. Корабльче кончуг дүрген чоокшулап кел чораан тырыккыланып чоруур чүвениң барааны улам-на тодарап келген.

Ынчалза-даа частышкын болбаан, чүгле корабльдиң ээгиинге бир чүвениң шак кылдыр моңнааны дыңналган. Ол дайынчы хеме — торпеда эвес, а кончуг улуг хылыш-балык шаап халдап турардыр дээрзин англичаннар чүгле ынчан угаап кааннар. Бүдүн чартык метр хире узун үстүккү чаагының сөөгү-биле ол балык танкерниң бир талакы ээгизин чара шаапкаш барган. Далайжылар ол дыдыкты дуглап четтикпээнде амдыгы дириг торпеда база катап халдаан. Айыылды чайладыр дээш, далайжылар ону пулемёттар-биле дааштап туруп өлүргеш, танкер кырынга үндүрүп келген. Ооң деңзизи 700 кг ажыг болгаш узун дурту — 5,5 метр болган.

Океаннарда амыдырап чоруурлардан хылыш-балык бир чүве көргенде бодунуң шаап халдаашкыны-биле эң-не сураглыг. Ооң долгаткан ээргииш хевирлиг мага-боду шакта 130 километр дүрген чоруур арганы берип турар. Ынчалза-даа ооң кол-ла чемижи — бичии балыкчыгаштар болгаш оңгар дүвүнүң янзы-бүрү оонак дириг амытаннары болур. Оон ыңай хылыш-балык акула-биле кады китти эмеглежип туруп база өлүрүп аптар. Ол таварылгада хылыш-балык бодунуң чидиг азыы-биле китке шиитпирлиг согугну таварыштырар.

Хылыш-балык далайга чораан судноларже черле үргүлчү халдаар. Ооң халдаашкынындан үрелген судноларның кезектерин Англияда харын-даа бир музей кылдыр делгеп көргүскен.

Каш чыл бурунгаар Англияның эриктеринге «Леопальд» дээр шериг корабли база ооң халдаашкынындан качыгдаан — корабльдиң кайы-даа талалары дыка хөй ойбактарлыг апарган. Ынчангаш ооң командири радио дамчыштыр дуза дилээр ужурга таварышкан...

◆

Акулаларның шыгжап чораан „чажыттары“

Акула бодунуң чазый хоптаандан кезээде аштап чоруур болгаш аңаа чүү-ле таваржы-дыр—бодунуң төлүн-даа, кандыг-бир айыылга таварышкаш иштин безин чара тырттырыпкаш, оон халаңайнып келген шөйүндүлерин-даа сырыптар. Акуланың ишти черле кончут быжыг, бир эвес ооң чипкен чеми ижинге хайылбайн барган таварылгаларда безин ол аарзынып тоовас.

Акуланың иштинден черле элдептиг чүүлдерни — почта дамчыштыр чоруткан янзы-бүрү чүвелерни, дарганнаар, ыяш чазаар эт-херекселдерни, суг адаа-биле шөер кабелдерниң бүдүн-бүдүн дүрүглерин, ол хамаан чок, бижик парлаар машиналарны безин тыпкан болгулаар. Он тос вектиң эгезинде Англияның шериг кораблиниң экипажының тудуп алганы акуланың иштинге документилер суккан улуг хааржак чораан. Ол хааржакта документилер—Ямайка ортулук чурттуг бай садыгжы Элва Мак-Кормик акулалар турумчуур черден ырак эвеске англи шериг кораблиниң сугже дүлүп киргени далайга корабльдер үптээр талазы-биле сураглжаап дээрбечи Грэхем капитанның чажыт сүлчээзин турган дээрзин тодараткан. Ол документилерниң сойгалап илереткени ёзугаар ол садыгжының чиижең, үптекчи чоруу дээш ону азып өлүрген.

Ийиги делегей дайынының үезинде өлүрткен болгаш диригге туттургулаан акулаларның иштинден матрос бөрттер, хол боолары болгаш гранаталар-даа тывылгылаан таварылгалар бар. Ынчаарда японнарның саннар ажыглап тургаш чажыт кылган картазын шыгжаан каң сейфти ажыдар дүлгүүрнү база бир акуланың иштинден тыпкан. Ол чорук Оожум океанга шериг хөделиишкиннериниң үезинде американнарга кончуг дузалаан.

Мону билип алыры артык эвес

☆ Бир эвес кажан сүттү хайындырып турунарда хүюксүй бээр болза, ону саарбаңар, а чүгле хөөреп хайны бээри билек өске саважже кудуптуңар. Ынчан сүттүң хүюксүг чыды билдирбейн баар.

☆ Ам янзы-бүрү ногааларны кыжын чемге ажыглаары-биле дузап белеткеп алыр үе келген. Ынчангаш хамыктың мурнай оларны дузаар савалаже салыш салыр апаар бис. Чайладыр кагжап чайлаан, ишти эки арыглаттынмаан саваларга ногаа аймаа дузаарын болдурбас төлээде, мону кылыңар: бир эвес силерниң ногаа дузаар дээн доскаарыңар бүдүксүг чыттыг апарган болза, ынаар 2—3 килограмм куурган чугайны уруптап, кырынче изиг сугдан кудуптуңар. Оон 3 шак хире болгаш ол-ла ээлдириңер-биле доскаарыңарны эки чуггаш, а ооң соонда арыг суг-биле база катап-катап чуп кааптыңар. Шак ынчалдыр арыглаан савага кандыг-даа ногаа аймаа дузаарыңарга үрелбес.

☆ Күс дүшкен. Ынчангаш бүгү чурттакчы чон бажың-балгадын кышка белеткеп эгелей берген болгай. Бир эвес үстүг будук-биле будаан соңга рамазын, ооң чаактарын, эжиктерни эки арыглап чуур диинерге, нашатырлыг спирт (бир литр сугга бир бичии шопулак ишти спирт) холаан чылыг суг-биле чуңар. Сода болгаш саваң холуктуг суг-биле соңгаларны болгаш эжиктерни чуурга оларны будаан будук улам дең-дески апаар, а нашатырлыг спирт будаан чүүлге чайынганчак өңнү киирер.

СОЛУН ЧҮҮЛДЕР, ФАКТЫЛАР

Ай кырынга айыыл турар бе?

Ай кырынга тылтып кээп болур айыылдардан космонавтарны баш бурунгаар канчаар камгалаары-ыл?

Бо талазы-биле Ай кырынга метеориттер кээп дүжеринден камгаланырынга Ай кырының тиглерин ажыглаар деп сүмелеп турарларның аайынга черле кирбес мен. Чер кырынга улуг метеориттер хаая дүжер, Ай кырынга база ындыг, ол эки. Ынчанмыже аңаа метеориттер дүжер таварылгалар черле турар. Чаштынар оңгуларны чүгле баш бурунгаар ажыглаптар аргалыг болганывыста, олар эки. Метеорит Черниң агаар каъдын эртип чорда, ооң изин көрүп каар болгай бис. Ай кырынга ындыг ис көөр эвес бис. Метеориттиң хенертен кээп дүжерин кижи баш бурунгаар угаазылай албас болгаш чаштынар оңгу ажыглап четтикпес. Ынчангаш мен бодаарымга, Ай кырынга «чиге шыгааттынган» шиглиг кээп дээр космос херелдери айыылдыг. Ындыг болганда чаштынар черлер шоолуг-ла дуза болбас: космостан келир бүдүмел кезекчигештериниң өде халыычалы аажок деп бодаар мен.

Ай кырын эвин эртир айыылдыг деп хөөреткен херээ чок деп чамдык кижилер чугаалаар болгай. Ындыг-даа болза, черле бодап көөрге, ону эвин эртир херекке албаска база хоржок. Ол бүгүнү аңаа-ла амыр чүве кылдыр санаар болза, тускай эртемнигдер ол «эскертинмес шаптараазыннарны» ажып эртер дугайын бодавастай бээр. Совет космонавт Алексей Леоновтуң космосче делегейге эң баштай үнгенин бодап көрүңер. Ынчан бистиң тускай эртемнигдеривис биле эртемденнеривис хоралыг космос херелдеринден ону камгалаарының бүгү хемчеглерин алган болгай.

Ай кырынга кижи дааады-ла чаштынып алган олурар эвес. Шинчээчи болган турар ужурлуг. Ай кырынга үр үениң дургузунда шимчеп чоруурy аңаа негеттинер апаар.

Ай кырынга үр үеде ынчалдыр турарынга кончуг оваарымчалыг болбааже хоржок. Ынчангаш хөй ондактар таваржып келир деп чүвени, оон баш бурунгаар камгаланырының аргаларын амдыгаштан бодаза эки. Ай кырынга ындыг ондактар эвээш болза, харын-на эки. Ынчанмыже кижи ону ажып эртеринге белен турар ужурлуг.

Константин ШИСТОВСКИЙ,
физика-математика эртемнериниң кандидады (ПМА).

„Башкылал шүлүглелиниң“ маадырлары ужурашкан

ПОЛТАВА. (СЭТА-ның корр). Шылгаранггай башкы болгаш чогаалчы Антон Семёнович Макаренконуң кижизиткен өөреникчилери чораанңар — ооң «Башкылал шүлүглелиниң» маадырлары 35 чыл дургузунда көрүшпейн чораан соонда маңаа кээп ужурашкан. Полтавага Николай Фролович Шершнев (номда — Колька Вершнев) — ам Амурда-Комсомольск хоорайда ажылдап турар эмчи, Иван Григорьевич Колос (Ваня Голос) — Мурманск областың Мончегорск хоорайында ажылдап турар инженер-тудугжу, Пантелеймон Григорьевич Плишов (Кузьма Лещий)— Полтаваның бус-биле ажылдаар херексел-дериглер септээр заводунуң даргазы — олар четкилеп келген.

Чыглып келгеннер Днепр хемниң Крюков хоорайында Макаренко музейинге, Семён Андреевичиниң идепкейлиг болгаш өскерлиш чок дузалакчызы — 86 харлыг Елизавета Федоровна Григоровичиге аалдап чораан.

Биеэде Горький аттыг, уруглар кижизидер колонияны турган. Макаренко организастаан болгаш удуртуп баштаан ажыл-агый черинде, Полтава чаңының уруглар бажыңының доруктуруп турар уруглары-биле болгаш кижизидикчилери-биле ол колонияның кижизиткен оолдары чораанңарның ужурашканы солун болган.

Ийи чүс чыл ажылдап келген шак

Донның Егорлыкская суурунда В. Д. Пушкарскийниң бажыңын улус музей дижир. Бажыңның өрээлинге кирип келирге, эңмежок-ла шактар кестү хонуп келир. Олар 70 хире. Оларның шуптузунуң шак көргүзүп турары база ылап шын.

Сонуургакчының чыып алган көргүзүглеринде — Швейцарияның, Францияның, Англияның, Польшаның, АКШ-тың, Германияның, Японияның мастерлериниң бүдүрүп үндүрүглээн чүүл-бүрү маркалыг шактары бар.

Совет бүдүштүг башта
гы шактарны база көр
гүскен.
Чыылданың каастал
газы — шактарны ч
йыннанчак чуружалды
хүлер турушталары
шаажаң саваларга т
душтур эптеп каан.
шактар 200 хире ч
назылыг. Оон-даа үр
ги Генрих Мозери
карман шактары 50
грамм ажыг деңзизи
Шак чыыр ажылды
Пушкарский үрдең бэз
кылып келген. Шагда
ла дадарып калган ме
ханизмнерни ылап «хе
делдирбишаан», ша
эдериниң мергежилинг
ол ыяк өөренип алган

База бир „ТУ“

ИЖЕВСК. «ТУ-5Э» деп чаа тепловозту хөй айлар дургузунда шенеп келгени чедиишкиннииг доозулган. Ону Вьетнамның Демократтыг Республиказының демир оруктарынга таа-
рыштыр тускай чогаа
дып тургускан. Тепло
воз тропик черни
агаар-бойдус байдалын
га, дөртен градус изиг
ге болгаш тоган хуу ө
шыктыг агаарга ажыл
даар.

«Аврора» ховуларже чорупкан

КРАСНОДАР. Сураглыг селекционер академик П. П. Лукьяненконуң тургусканы, күзүн тарыыр, чаагай дүжүттүг чаа кызыл-тас сорттары Кубаньның ховуларынче үнүпкен. Оларның аразында «Аврора» деп сорт бар. Бо чылын конкурстуг сорт шенелдезинге «Безостая-1» деп сорттуундан 12 центнер хөй — бир гек-
дардан-на 66,4 центн
тарааны берген кызы
тас сортун ол эртемд
ындыг алдарлыг ат-би
адаан. Чаа сорт тара
ның ээрээринге болга
аарыгларга алзырын
база дыка шыдамы
болган. Ооң тарааз
улуг боткур болга
хлеб болур эки шына
лыг.

(СЭТА).

Иркутск инженерниң чыып алган көргүзүглери

Иркутск чурттуг инженер А. Т. АЛЕЙНИКОВ орус болгаш даштыкы орденнерни, медальдарны, өске-даа шылгарал демдектерин мөөң-мөөң ховар көргүзүг чүүлдери кылдыр чыып алган. Ооң бүгү чыылдазында — муң ажыг демдектер бар, оларның хөйү төөгү талазы-биле аажок сонуурганчыг үнелиг.

Петр I хаанның үезинден бээр Россияның шаңнал демдектери — чыыкчының чоргаарланыр көргүзүү. Оларның аразында Петр хаанның 1698 чылда тургусканы Россияның «Баштай адаткан Андрей Сылдызы» деп орде-
ни, 1812 чылдың Ад
чурт дайыны дээш
«Измаильди алган
дээш», «Севастопольду
камгалаары дээш» ба
оон-даа өске медальда
ны четче тыпкан чыы
да бар.
Совет Армияның х
рек демдектерин чыы
дада халбаа-биле ки
ген. Оларның ара
1922 чылда үнд
болгаш Советтерни
ге-чагырлгазы дэ
миселге шы
дайынчыларга
турган «Карел
зунуң ак сет
дайынчызынга» ө
вар демдек, «Хаса
ге тулчуушкун
дээш», «Ворошилу
аттыг-шериг» деп
дектер бар.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«15 харлыг капитан»** 10, 12, **«Улуг хоорай»** 2, 4, 5.55, 7.50, 9.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Улуг орук»** 11, 1, **«Ынакшыл болгаш лимандра»** 3, **«Маскарад»** 5, **«Шынаада демисел»** 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: **Уругларга дириг-чуруктар** 10, **«Кайгамчык Василиса»** 11.30, 1.30, **«Суд чорудулгазы»** («Белый процесс») 3.30, 5.30, 7.30, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Орлёнок»** 10, 12, **«Фашизмни өөскүтпес»** 2, 6, **«Аас-кежиин үнелээр херек»** 4, **«Чүрек өршээвес»** 8 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: **«Туттурбас өжээн негекчилери»** 11, 1, 3, **«Ол өлүрер бодаваан»** 5, **«Черлик ары-чигири»** 7, 9 шактарда.

Редакторнуң оралакчызы
Д. О. БЕГЗИ.

СЕНТЯБРЬ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Суг дүвүнче шымнывышкын»** 10, 12, 2, **«Үшкү хаан кайдал?»** 4, 5.45, 7.30, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«15 харлыг капитан»** 3, **«Улуг хоорай»** 5, 7, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: **«Бензин кударчерниң кадыны»** 9.40, 11.40, 2, **«Цепь»** 3.50, 5.40, 7.40, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Каджана»** 3, 5, **«Суд чорудулгазы»** («Белый процесс») 7, 9 шактарда.

редакцияның адрези:

Кызыл. Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда килдизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал килдистериниң 21-27, иштики информация килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда
алды катал үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1.).

ТС — 02306.